

Sámediggi

Sámedigge Sámediggi Saemiedigkie Sametinget

Gïelejarnge
Samiskt språkcentrum

Lägesrapport: De samiska språken i Sverige 2021

Sápmi/Sábme/Sábme/Sábmie/Saepmie – det traditionella samiska området breder ut sig i fyra länder. Karta från Samiskt informationscentrum samer.se, tecknare Anders Sunesson.

© Sámedigge/Samiskt språkcentrum 2022

ISBN-nummer: 978-91-987736-0-6

Omslagsbild: Mirja Lindberget

Tabeller och diagram: Samiskt språkcentrum

https://www.sametinget.se/lagesrapporter_sprak

Innehållsförteckning

Förord	4
Sammanfattande kommentarer	5
Nordsamiska: Čoahkkáigeassu.....	6
Tjoahkkájgässe javllamusá	8
Tjáhkájgieseduvvum kommentára	9
Tjáengkies ássjalommesh	11
Summarised comments.....	12
Inledning	14
1. Lägga grunden för de samiska språkens möjligheter att främjas	15
2. Språkliga resurser och språklig infrastruktur	18
2.1 Samiskt språkcentrum som språklig resurs.....	18
2.2 Fler insatser för synliggörande och ökad status	22
2.3 Språkteknologi	24
2.4 Språkvård och god ortnamnsed	24
3. Utbildningskedjan	26
3.1 Förskolan.....	26
3.2 Sameskolan	30
3.3 Grundskolan i kommunal eller privat regi	31
3.4 Gymnasieskolan	37
3.5 Högre utbildning	38
3.6 Livslångt lärande	39
4. Kultur bär språk, språk bär kultur	41
5. Förbättrat gränsöverskridande samarbete	45
Slutord	47
En samisk vardagshjälte.....	47
BILAGA 1. ORTNAMN PÅ SAMISKA	49

Förord

Det gångna året har på många sätt varit ett år av väntan. Väntan på att pandemin ska klinga av och på att samhället ska öppnas upp för möten där de samiska språken används mer naturligt – möten mellan vänner, över generationsgränserna, i föreningslivet och mellan elever i skolan. Väntan på att regeringen ska avisera att ett handlingsprogram för bevarande av de samiska språken ska beslutas. Väntan på att omfattande åtgärder för att rätta till bristerna i utbildningskedjan ska vidtas och att FN:s urfolksspråkdekad ska inledas 2022.

Förväntningarna visade sig inte vara helt förgäves. Regeringen har under året säkrat finansieringen av det gemensamma samiska språkorganet *Sámi Giellagáldu/Sáme Giellagálldo/Saemien Gïele-gaaltije*, vi har fått medel till ökad språkcentrumverksamhet och det har kommit signaler om att handlingsprogrammet kan vara på gång från regeringens sida. När det gäller de åtgärder som utan dröjsmål måste ske på utbildningsområdet för att bevara, och utveckla de samiska språken, fortsätter däremot väntan. En väntan som blir alltmer orolig och desperat. Hur länge kan det dröja innan det är för sent?

Sveriges urfolksspråk – de samiska språken – med sin rika naturterminologi uttrycker vår relation till mark och vatten. Sambandet och kopplingen mellan språk, kultur, mark och vatten är betydelsefulla och avgörande faktorer i överföringen av traditionell kunskap, kultur och språk. Genom språk–överföringen säkerställer vi att våra samiska språk inte assimileras och försvinner, att våra barn och ungdomar med stolthet får möjlighet att bevara, tala, utveckla och lära sig våra samiska språk.

Anita Kitok

Avdelningschef Språk och utbildning
Sámedigge

Sylvia Sparrock & Ingegerd Vannar

Arbetsledare Samiskt språkcentrum
Sámedigge

N.B.

För att synliggöra och använda de samiska språken skrivs ortnamnen genomgående på samiska i denna rapport men återfinns på svenska i bilagan.

I årets lägesrapport har Sametinget valt att synliggöra och använda det pitesamiska ordet Sámedigge som benämning på Sametinget och Sábme som benämning på det samiska området som sträcker sig över nationsgränserna.

Sammanfattande kommentarer

Samiskt språkcentrum har sedan etableringen utvecklat och stimulerat samisk språkanvändning och fyller vid sidan av de viktigaste resurserna - de samiska språkanvändarna - en viktig funktion i arbetet med att främja och stärka de samiska språken i Sverige.

Att Sámedigge genom språkcentrum på ett tydligt och strategiskt sätt har visat att det är möjligt att stärka de hotade samiska språken och att dessa erfarenheter är viktiga att sprida vidare visar regeringens rekordstora förstärkning av arbetet med de nationella minoritetsspråken som presenterades under fjolåret. Regeringen vill, bland annat med grund i de erfarenheter och den kompetens som Samiskt språkcentrum byggt upp, öppna språkcentrum för andra nationella minoritetsspråk. De ökade resurserna innebär även en utvidgning av den samiska språkcentrum-verksamheten till ytterligare två orter.

Behov av en särskild lag som säkerställer samernas språkliga rättigheter

Sámedigge har i en hemställan till regeringen i februari 2021 beskrivit behovet av en särskild lag som reglerar och säkerställer samernas språkliga rättigheter utifrån samernas ställning som urfolk. Den särskilda lagen behövs bland annat för att harmonisera nationell lagstiftning med Norge och Finland och därigenom underlätta gränsöverskridande samarbete och då specifikt arbetet med gränslös samisk utbildning.

Ett kommande handlingsprogram kräver åtgärder på utbildningsområdet

Sámedigge utarbetade under 2020 ett förslag till handlingsprogram för bevarande av de samiska språken och det finns signaler om att regeringens arbete med att lägga fast handlingsprogrammet fortgår. I den processen är det centralt att åtgärder för att hantera de omfattande och allvarliga brister som finns inom i princip hela utbildningskedjan inkluderas. De brister och de behov som identifierats inom utbildningssystemet kvarstår nämligen fortfarande i sin helhet. Inga åtgärder har under 2021 vidtagits av regeringen eller berörda aktörer som nämnvärt påverkat situationen i en positiv riktning.

Det gränsöverskridande språkarbete stärks

De samiska språken följer inte landsgränser utan korsar landsgränser. Gemensamt för de samiska språken är att de är påverkade av det omgivande samhällets majoritetsspråk, vilket innebär att ett ökat språksamarbete över statsgränserna är angeläget för att bevara och utveckla de samiska språken och terminologin i en likartad riktning. Sámedigge i Finland, Norge och Sverige ser behov av att utöka språksamarbetet. Det utvidgade samarbetet innebär även ökad samhörighet mellan språkanvändare och den naturliga kommunikationen på samiska över nationsgränserna för de närliggande samiska språken. Samarbetet har bland annat förstärkts genom:

- *Giellavahkku/Giellavahkko/Giellavahkko/ Giällavahkkuo/Gielevåhkoe/Språkvecka* som för tredje året i rad i samarbete med Sámedigge i Finland och Norge uppmärksammat och synliggjort de samiska språken på alla nivåer.
- Ett arbete med att ta fram ett utvecklingsprogram för sydsamiska och lulesamiska har påbörjats av Sámedigge i Norge, med önskemålet om att skapa ett gemensamt arbete kring språken med Sámedigge i Sverige.
- En förfrågan till Sámedigge i Sverige från sin motsvarighet i Norge har inkommit om samarbete för att öka språkanvändningen av pitesamiska och umesamiska.
- Under *FN:s urfolksspråkdekad (IDIL) 2022–2032* har Sámedigge i Sverige tillsammans med Sámedigge i Norge och Finland beslutat att arbeta gemensamt för att stärka, främja användandet av urfolksspråket samiska, där språkteknologi samt barn och ungas språk kommer att vara gemensamma teman.

- *Nordiskt forum för gränslös samisk utbildning* i Anár i december 2021 får ses som ett efterlängtat initiativ från Sámedigge i Finland och den finska staten om att stärka samiska utbildningsfrågor över riksgrensarna. Vid Nordiskt forum gjordes förslag till en överenskommelse där de tre sametingen och de ansvariga för utbildningsfrågor på nationell nivå föreslås arbeta vidare med att stärka gränslös samisk utbildning under 2022.
- Sámedigge fick besked om finansiering för Sámi Giellagáldu/Sáme Giellagáldo/Saemien Gielegaalitje för 2022 och kan nu påbörja etableringen av det gemensamma permanenta språkorganet.

Språkteknologi – ett gränsöverskridande samarbete på frammarsch

I Sverige har mycket begränsat arbete skett vad gäller att utveckla och anpassa språkteknologi för de samiska språken. Därför är samiska språkanvändare i Sverige tvungna att använda språkteknologi utvecklad i Norge, verktyg som därmed är anpassade för norska förhållanden, behov och språk. Det skapar hinder i språkinläringen och i den dagliga användningen av språken. Den språkteknologi som finns behöver därför anpassas till och tillgängliggöras för de samiska språkanvändarna i Sverige. Ett gränsöverskridande samarbete skulle tillgängliggöra nödvändig språkteknologi i de samiska språken i Sverige. Arbetet skulle vara möjligt att påbörja omgående då kompetens och digital infrastruktur redan finns på norsk sida av Sábmme.

Nordsamiska: Čoahkkáigeassu

Sámi giellaguovddáš lea ásaheami rájes ovddidan ja movttiidahtán sámi giellageavaheami, ja ovttas sámi giellageavaheddjiiguin geat leat min mávssoleamos giellaresurssat, de lea giellaguovddáš njunnošis sámegielaid nannemis Ruotas.

Ráđđehusa olahusstuora juolludus unnitlogugielaid bargui diibmá, lea duođaštussan ahte *Sámedigge* giellaguovddáša bokte, lea čielga ja strategalaš vugiin čájehan ahte lea vejolaš nannet sámegielaid vaikko dat leat hearkkes dilis, ja lea dehálaš juogadit dáid vásáhusaid. Ráđđehus áigu, ee. daid vásáhusaid ja gealbba vuodul maid Sámi giellaguovddáš lea huksen, ásahit giellaguovddážiid maiddái iežá unnitlogugielaid. Lassi juolludus mearkkaša maiddái ahte sámi giellaguovddáš viidána – dál ásahuvvo doaibma vel guovtti iežá báikái.

Dárbu oažžut sierra lága mii sihkkarastá sámiid giellarivttiid

Sámedigge lea guovvamánu 2021 sádden gáibádusa ráđđehussii mas čilge man dárbbaslaš lea oažžut sadjái sierra lága mii ášahallá ja sihkkarastá sámiid giellavuoigatvuođaid sin álgoálbmotstáhtusa vuodul. Lea dárbu sierra láhkii mii soahpá Norgga ja Suoma našuvnnalaš lágaide, dainna lágiin sáhttit helpet rádjerasttildeaddji ovttasbargguid, ja bargat eareliiggánit sámi rádjerasttildeaddji oahpahusáššiiguin.

Boahttevaš doaibmaprográmma gáibida doaibmabijuid oahpahussuorgái

Sámedigge ráhkadii 2020:s evttohusa doaibmaprográmmii sámegielaid seailuheami várás, ja leat ožžon signálaid ahte ráđđehus lea bargame doaibmaprográmma dohkkeheamiin. Dan proseassas lea dehálaš ahte leat doaibmabijut mat dustejit olles oahpposuorggi duođalaš ja viiddis váilevašvuođaid. Dat dárbbut ja váilevašvuođat leat identifiserejuvvon olles oahpposuorggis. Ráđđehus dahje iežá áššebealit eai leat 2021:s álggahan makkárge doaimmaid mat ledje sáhttit duvdilit dili buoret guvlui.

Rádjerasttildeaddji giellabargu nannejuvvo

Sámegiela eai mana riikarájiid mielde muhto rastá. Dain leat dat oktasaš ahte báinnahallet servodaga eanetlogugielaide, ja danin lea mávssolaš lasihit rádjerasttildeaddji giellaovttasbarggu vai mii gáhttet ja ovddidit sámegielaide ja terminologijja ovttá guvlui. Suoma, Norgga ja Ruota Sámedikkid oidnet dárbbu nanusmuhttit giellaovttasbarggu. Eanet ovttasbargu mearkkaša ahte nanne giellageavaheddjiid oktiigullelašvuoda, ja lunddolaš gulahallama riikarájiid rastá lagas gielaide gaskka. Ovttasbargu lea ee. nannejuvvon čuovvovaččat:

- *Giellavahkku/Giellavahkko/Giellavahkko/ Giállavahkkuo/Giälevåhko/Språkvecka* lea čađahuvvon goalmát geardde ovttasráđiid Suoma ja Norgga Sámedikkiiguin. Dan vahkkus fuomášuhttit ja čalmmustahttit sámegielaide visot dásiin servodagas.
- Leat bargagoahtán oarjánsámegiela ja julevsámegiela ovddidanprográmma ráhkademiin man Norgga Sámediggi lea vuolgahan. Norgga Sámedikki dáhttu lea hukset ovttasbarggu Ruota Sámedikkiin dán suorggis.
- Ruota Sámediggi lea ožžon jearaldaga Norgga beale ovttasbargat bihtánsámegiela ja ubmisámegiela geavaheami nannemiin.
- *ON álgoálbmotgiellalogijagi* (IDIL) 2022–2032 oktavuodas lea Ruota Sámedigge ovttas Norgga ja Suoma Sámedikkiiguin mearridan oktasaččat bargat sámá álgoálbmotgielaide nannemiin ja ovddidemiin, ja das galgá giellateknologijja ja mánáid ja nuoraid giella leat oktasaš fáddán.
- *Rájeheis sámá oahpahusa davviriikkalaš forum* Anáris juovlamánus 2021, leat guhká vurdojuvvon iniciatiiva Suoma Sámedikki ja Suoma stáhta bealis, man ulbmil lea nannet sámá oahppoáššiid riikarájiid rastá. Davviriikkalaš forumis ráhkaduvvui evttohus soahpamuššii mas golbma sámámedikki ja našuvnnalaš oahpahusaáššiid vásttolaččat ávžžuhuvvojit joatkit barggu rájeheis sámá oahpu nannemiin 2022:s.
- Sámedigge oaččui ruhtadanlohpádusa Sámi Giellagáldu ásaheapmái 2022:s ja sáhtta dál ásaheapmaš oktasaš bistevas giellaorgána.

Giellateknologijja – rádjerasttildeaddji ovttasbargu ovdána

Ruotas lea bargu sámegielaide giellateknologijja ovddidemiin ja heivehemiin leamaš hui váilevaš. Danin leat Ruota sámegielašat šaddan geavahit giellateknologijja mii lea Norggas ráhkaduvvon, ja dat reaiddut leat heivehuvvon Norgga dilálašvuodaide, dárbbuide ja gielaide. Dat lea hehtten giellaoahppama ja gielaide beaivválaš geavaheami. Danin ferte dálá giellateknologijja heivehuvvot ja biddjot olámuddui Ruota sámegiellaheavaheddjiide. Rádjerasttildeaddji bargu dán suorggis veahkehivččii láchit dárbbalaš giellateknologijja sámegielaide Ruotas. Dán barggu sáhtášii dakkaviđe álggahit go sihke gealbu ja digitála infrastruktuorra gávdno juo Norgga beal Sámis.

Lulesamiska: Tjoahkkájgässe javllamusá

Sáme giellaguovdásj la vuododime rájes ávddánahtám ja bádtjim sámegiellaanov ja álles ietján gá ájnnasamos luohkojs - sámegiellaaddne - ájnas doajmma bargon ávdedit ja nanustahttet sámegielaht Svierigin.

Samiskt språkcentrum har sedan etableringen utvecklat och stimulerat samisk språkanvändning och fyller vid sidan av de viktigaste resurserna - de samiska språkanvändarna - en viktig funktion i arbetet med att främja och stärka de samiska språken i Sverige.

Sámedigge giellaguovdátja baktu tjielggasit ja strategidjalattjat la vuosedam le máhttelis nanustahttet nihtedum sámegielaht. Da dábdijdusá li ájnnasa vijdedahttet ávddálijguovlluj vuoset ráddidusá ihkeven stuorra nanustahttem bargos riikkasj unneplåggogielaj mij vuoseduváj dijmásjjagen. Ráddidus sihtá, iehtjádij siegen vuodojn dábdijdusájn ja máhttudagájn majt Sáme giellaguovdásj la dahkam, rahpat giellaguovdátjijt ietjá riikkasj unneplåggogielajda. Lasedum luohko merkahi aj sámegiellaguovdásjdájma vijdedimev vil guovtijn bájkijn.

Sierra lágá dárbbu mij nanustahttá sámij gielak riektájt

Sametinget le ánuvisán ráddidussaj guovvamáno 2021 buojkodam sierra lágá dárbov mij njuolgadahttá ja nanustahttá sámij gielak riektájt sámij sajádagás álgoálmugin. Sierra lágá l dárbulasj iehtjádij siegen aktidittjat riikkasj lágáásadimev Vuonajn ja Suomajn ja daggu giehpedit riikkarájáj rasstim aktisasjbargov ja sierraláhkáj bargov rájádus sámegielaht.

Boahtte doajmmaprogámma rávkká biedjamdagojt áhpadusguovlon

Sámedigge 2020 jagen ávdedit oajvvadusáv doajmmaprogámmaj sámegielaht bisodibmáj ja gávnnuji merka ráddidusá barggo mierredit doajmmaprogámmav joarkká. Dan ávddánimen la ájnas biedjamdago giehtadalátjit vijdesbirástiddje ja alvos vánesvuodajt ma gávnnuji gájjkásattjat álles áhpadusrájdun sisiriekkniduvvá. Vánesvuoda ja dárbo ma li identifiseriduvam áhpadusvuogádagan gávnnuji vuojn vilá állesvuodan. Biedjamdago 2021 jagen álla dájmaduvvam ráddidusás jali guosskevasj dájmadiddjijs ma binnátjit li bájnattjam vidjurav buorreláhkáj.

Riikkarájásstim giellabarggo nanustahteduvvá

Sámegiela e tjuovo riikkarájájáj ájnnat rasstiji riikkarájájáj. Aktisattjat sámegielaht l da li bájnattjam birástahhte sebrudagá ieneplohkogielas, mij merkaj lasedum giellaaktisasjbarggo riikkarájáj rastá l ájnas bisodittjat ja ávdedit sámegielaht ja terminologidjav sámmiláhkáj. Sámedigge Suoman, Vuonan ja Svierigin adni dárbov lasedit giellaaktisasjbargov. Vijdedum aktisasjbarggo merkaj aj lasedum aktisasjvuodav giellaaddnij ja luondulasj guládallama gaskan sámegiellaj riikkarájáj rastá lagos sámegielaht. Aktisasjbarggo l iehtjádij siegen nanustahteduvvam:

- *Giellavahkku/Giellavahkko/Giellavahkko/Giellavahkkuo/Giellavahkko/Språkvecka* mij goalmát jage vuoron aktisasjbargon Sámedigge Suoman ja Vuonan la tsuojgodam ja vuojnnusij buktám sámegielaht gájjkka mierijn.
- Barggo ávdedit ávddánimprogámmav oarjjelsámegiellaj ja julevsámegiellaj l álgaduvvam Sámedigge Vuonan, sávdusájn dahkat aktisasj bargov gielaht hárráj Sámedigge Svierigin.
- Gatjálvis Sámedigge Svierigin vuostájvásttediddjes Vuonan la boahtám aktisasjbargo hárráj lasedittjat bihtámsámegielaht ja ubbmemsámegielaht giellaanov.
- *AN:a álgoálmukgiellajahkelågen* (IDIL) 2022-2023 la Sámedigge Svierigin aktan Sámedigge Vuonan ja Suoman mierredam barggat aktisattjat nanustahttájt, ávdedit álgoálmukgiella sámegielaht anov, gánná giellateknologiddja ja mánáj ja nuoraj giella galggá árrat aktisasj tema.
- *Nuorttarikaj ságastallamsadje rájádus sámegielaht áhpadussaj/Nordiskt forum för gränslös samisk utbildning* Ánárin javllamáno 2021 vuojneduvvá sávdum álggagin Sámedigge Suoman ja suoma stáhtas nanustahttet sámegielaht áhpadusássijt riikkarájáj rastá. Nuorttarikaj

ságastallamsajen oajvvaduváj sábadissaj gánná gálmma sámedikke ja ávdásvásstediddje áhpadasássijda rijkalattjat oajvvaduvvi barggat ávddålijuovlluj nanustahttet rájádís sáme áhpadasáv 2022 jagen.

- Sámedigge diededuváj biednigahttema hárráj Sámi Giellagáldu/Sáme Giellagállduj/Saemien Gielegaalitje 2022 jahkáj ja máhtta dal álgadit aktisasj stuoves giellaorgána vuododimev.

Giellateknologiddja - rájárásstim aktisasjbarggo ávddánimen

Svierigin la binná barggo dagádum ávddánahttema ja giellateknologiddja hiebadahttema hárráj sáme gielajda. Danen sáme gielladdne Svierigin háhttuji adnet giellateknologidjav ávddánahtedum Vuonan, návo ma dajna li hiebadum vuona vidjurijda, dárbojda ja gielajda. Dat dahká hieredisájt giellaoahppamin ja sahte gielaj anon. Giellateknologiddja mij gávnnu dárba danen hiebaduvvat ja sadjihin dagáduvvat sáme giellaaddnijda Svierigin. Rijkarájáj rasstim aktisasjbarggo luluj sadjin dahkat dárbulasj giellateknologidjav sámegielajn Svierigin. Bargov luluj árrót máhttelis álgadit dalága gá máhttudahka ja digitála infrastruktuvrra juo gávnnu Sámeednama vuona bielen.

Pitesamiska: Tjåhkkejieseduvvum kommentára

Sáme giellaguovdátj lá vuorrodime rájest ávdedam ja alodam sáme giellaadnemav ja dávvdá ninnusumos resursaj guoran – sáme giellaadneja – nanos funksjuvnav bargon ávdedit ja ninnit sáme gielajt Sverjin.

Rärridus stuorra ninnim rijkalatj unneplågogielaj bargon mij biejaduvvuj dijmátjin vuosedá Sámedigge lá giellaguovdátja tjara tjállga ja strategalatj vuogen vuosedam lá máhttelis ninnit nihtedum gielajt ja dá diedo lá ninnusa buákktet ávdás. Rärridus sihtá, ávvdåmårrkan diedoj ja máhtoj vuorron mav Sáme giellaguovdátj lá skåffum, rahpat giellaguovdátjiit ietjá rijkalatj unneplågogielajda. Lasedum resursa merrkiji vijdedibme sáme giellaguovdátjbargost vil guokte sijjida.

Dárrbo sárre lágast mij várrjala sámij giellariektajt

Sámedigge lá tjállagin rärridusaj guovvamánon 2021 tjellgim dárbov sárre lágast mij njuolgada ja ninnija sáme álbmuga gielalatj riektajt. Sárre lårhka dárbahevva ávvdåmårrkan sjehtadit rijkalatj lágajt Vuonajn ja Sámáj, ja dan bakto giehpedit tjåhkkebargov griensaj bajjel ja sárrelåhkáj griensadis bargov sáme lieradusa birra.

Bårhtej dahkoprogåmma ruodtjoda dagojt lieradusdåfo sinne

Sámedigge lá jáben 2020 tjállám åjvvådasav dahkoprogåmmaj sáme gielajt åjmon adnet ja gåvduuji mierka rärridus barrgo biejjat dahkoprogåmmav jåttká. Dan prosiessan lá gaskon gåpptjå dagojt tjåvvdet stuorra ja alvos vigijt ma gåvduuji gåjk lieradusriggen. Vige ja dárbo ma gåvduuji lieradussystieman lá vanj ullu kuora. Ij akktak dahko jáben 2021 lá rärridusast jalå duohtadum åsålåtjajst dagaduvvum mij lá någanlårhkáj buoredam vijjurav.

Giellabarrgo griensaj bajjel ninniduvvuja

Sáme giela e tjuovo rijjkagriensajt åjnat risstiji rijjkagriensajt. Sáme giela lá akktasadtjat bårneduvvum sebrudaga ienaplågogielajst mij merrkiji verrtiji ienabuv tjåhken barrgat rijjkagriensaj bajjel åjmon adnet ja ávdedit sáme gielajt ja terminologijav sårmmilågåtj hárráj. Sámedigge Sámán, Vuonan ja Sverjin vujdni dárbov vijdedit giellatjåhkkebargov. Vijdedum tjåhkkebarrgo merrkiji åj lasedum akktasatjvuohta gielladnejij gaskan ja iemelågåtj sáme ságastallam rijjkagriensaj bajjel lagamus sáme gielajda. Tjåhkkebarrgo lá ávvdåmårrkan ninniduvvum návte:

- *Giellavahkku/Giellavahkko/Giellavahkko/ Giällavahkkuo/Gïelelvåhkoe/Språkvecka* lä gálmát jáben tjáhkkiebargon Sámediggij Sámán ja Vuonan luggnjim ja vuosedam sáme gielajt gájk däsijn.
- Sámedigge Vuonan lä állgám bargov dahkat ávdedimprográmmav árrjelsámegiela ja julevsámegiela ávdást ja sihtá dahkat akktasatj bargov gielaj birra Sámediggijn Sverjin.
- Sámedigge Vuonan lä rájjam gatjalvasav Sámediggáj Sverjin tjáhkkiebargo birra lasedit bidumsáme ja ubmejesáme giellaadnemav.
- *IN:a állgoälbmukgielaj lågev jábe* (IDIL) ájgen 2022-2032 lä Sámedigge Sverjin akktan Sámediggij Vuonan ja Sámán mierredam tjáhken barrgat ninnit, alodit adnemav állgoälbmukgiella sámegielast, gunne giellateknologija ja mánáj ja nuoraj giela sjiddi akktasatj ábbnasa.
- *Nuarrtarijkalatj forum griensadis sáme lieradusaj* Ánarin jávvvlámánon 2021 lä vuordedum állgo Sámedigest Sámán ja Sámá stáhtast ninnit sáme lieradusgatjalvasajt rijkagriensaj bajjel. Nuarrtarijkalatj forumin dihkin ájjvådasav ájjgájbåhtemij gunne ájjvådi gálbma sámedigge ja vásstedieje lieradusgatjalvasaj ávdást rijkalatj dásen gillgi tjáhken barrgat ninnit griensadis sáme lieradusav jáben 2022.
- Sámedigge ádtjoj diedov bednikdårjo birra Sámi Giellagáldu/Sáme Giellagáldo/Saemien gielegaaltije jáhpáj 2022 ja máhtta dál állget vuorrodit akktasatj stuoves giellaorgánav.

Giellateknologija – tjáhkkiebarrgo griensaj bajjel lassána

Sverjin lä gártjedum barrgo tjaradam giellateknologija ávdedime ja sjiehtadime hárráj sáme gielajda. Danen verrtiji sáme giellaadneja Sverjin adnet giellateknologijav Vuonan ávdeduvvum, riejdajt ma lä sjiehtadum Vuona vijjuriida, dárbojda ja gielajda. Dat dahká tsaggamijt giellalierramin ja árrgabiejve giellaadnemin. Giellateknologija mij gävdnuja verrtija sjiehtaduvvut ja giehtaj biejaduvvut sáme giellaadnejjida Sverjin. Tjáhkkiebarrgo griensaj bajjel galgaj giehtaj biejjat dárbulatj giellateknologijav sáme gielajn Sverjin. Barrgo lij máhttelis állget dalának gu máhtto ja digitála infrastruktuorra juo gävdnuji Vuona bielen Sámen.

Sydsamiska: Tjåengkies ássjalommesh

Saemien gielearnge dan raajeste gosse daam tseegksovvin saemien gielem öövtiedamme jñh eevtjeme gielem nuhtjedh jñh ektesne dej vihkielommes almetjigujmie- dah saemieh mah gielem nuhtjeh - vihkielommes vuekine barkedh guktie saemiej gielaide eevtjedh jñh duedtedh.

Saemiedigkie gielearngen tjñrrh stynkehke jñh buerie soejhkesje vuekine vuesiehtamme nuepieh gååvnesjh dej aajhtoe gielaide duedtedh jñh dej dååjrehtsh lea vihkeles biñre jarkan burredh jñh reerenasse öövre stoevre viehkiem barkose vaadtme dej naasjovne unnebelåhkoej gielaide man biñre don jaepien vuesiehtieh. Reerenasse sæjhta, dan gaavhtan mejtie Saemien gielearngen dååjrehtsi jñh maahtoen mietie biñkeme, gielearngh jeatjta unnebelåhkoej gielaide tseegksovvedh. Stuerbe beetnehvierhtieh nuepieh vaadta dovne saemien gielearngen barkoem göökte sijjine tseegksovvedh.

Daerpies sjñere laakem buektiehtidh saemiej reaktijde jearsoeh biejedh

Saemien gielearnge tjaalegem reerenassese sedteme goevten 2021 buerkiestamme man daerpies sjñere laakem utnedh mejtie jeakta guktie saemiej gielereaktah vaarjelidh juktie saemieh leah aalkoealmetjh. Sjñere laake daerpies juktie latjkedh naasjovne laaketseegkemem Nöörjine jñh Soemine jñh dellie aelhkebe latjkedh joekoen barkijne raasten rastah saemiej ööhpeptimmie.

Båetije barkoeprogramme råajvarimmieh kriepsjñeh ööhpeptimmiedajvesne

Saemiedigkie jaepesne 2020 uvtielassem tjaaleme guktie barkoeprogrammem buektiehtidh saemiej gielaide vaarjelidh jñh væhtah gååvnesjh reerenasse båata barkoeprogrammie jåerhkedh barkedh. Daejnie prossesesne vihkeles råajvarimmijgujmie barkedh jñh stoevre ðetjmies ööhpeptimmie-vaanoeh abpe dajvesne. Dah vaanoeh jñh mah daerpies abpe ööhpeptimmieraajrosne daejrebe jñh dah leah aajmone. Ij leah reerenasse jallh naan jeatja ööhpeptimmie-institusjovne maam dorjeme jaepesne 2021 mij buerebe ööhpeptimmieraajrosne sjidteme.

Raasten rastah gielebarkoeh stynkehke sjædta

Dah saemiej gielh ij leah raasten mietie juhtieh dah raasten rastah leah. Dihte mij ektesne lea jienebelåhkoen seabradahke dej saemiej gielaide tsevtsieh jñh dan gaavhtan daerpies giele ektiebarkoem staatij raastah stueriemdidh juktie mæhtedh saemiej gielaide jñh terminlogijem vaarjelidh jñh öövtiedidh. Saemiedigkieh Soemesne, Nöörjesne jñh Sveerjesne vuejnieh man daerpies giele- ektiebarkoem stueriemdidh. Juktie ektiebarkoem stueriemdidh naasjovni gaskoeh dellie ektievoete gielenuhtjeh jñh siejhme soptsestalle mij nænnoes sjædta lihkemes saemiej gielijne. Ektiebarkoe vueshte gaavhtan nænnoes sjidteme:

- *Gielevåhkoe* golme jaepieh Saemidigkijgujmie Soemesne jñh Nöörjesne ektesne barkeme saemiej gielaide åehpies darjodh gaajhkine daltesinie
- Barkeme öövtiedimmieprogrammem buektiehtidh åarjelsaemien jñh julevsamien gieline Saemiedigkine Nöörjesne,
- vaajtelimmie ektesne barkedh gielijgujmie Saemiedigkine Sveerjesne.
- Gyhtjelasse Saemiedægkan Sveerjesne Saemiedigkeste Nöörjeste båateme ektiebarkoem gielenuhtjemem stueriedh bidusaemien jñh upmejesaemien gieline
- *FN:n aalkoealmetji gieledåhkadiniejaepesne* (IDIL)2022-2032 Saemiedigkie Sveerjesne saemiedigkine Nöörjesne jñh Soemesne ektesne nænnoestamme latjkedh barkedh, nuhtjemem duedtedh eevtjedh aalkoe-almetji gielem saemiegielem, gusnie gieleteknologije jñh maanaj jñh noere almetji gielh ektie åssjalommeh båata årrodh.
- *Nordiskt forum för gränslös samisk utbildning/ Noerhte forume raasten namhtah saemien ööhpeptimmie* Aanaresne jåvleasken 2021 åadtjobe vuejnedh goh buerie skraejrehtimmie

Saemiedigkeste Soemesne j̄ih soemen staateste juktie sijhtieh saemiej ööhpehtimmiej gyhtjelassh duedtedh raasten rastah. Noerhte forumisnie uvtielasse buektiehtin määhtedimmien bijre gusnie dah golme saemiedigkieh j̄ih dah gieh ulmien utnieh ööhpehtimmiegyhtjelassij bijre naasjovne daltesne j̄aerhkedh barkedh duedtedh raasten rastah saemiej ööhpehtimmine 2022.

- Saemiedigkie biävnesjem åadtjoeji beetnehvierhtien bijre Saemien Gielegaalijasse 2022 j̄ih daelie maehtieh aelkedh ektie stynkehke gie-le-åarganem tseegksovedh.

Gieleteknologije – raasten rastah ektiebarkoe b̄aetije beajjan j̄ahta

Sveerjesne vaenie barkoem dorjeme gieleteknologijem öövtiedidh j̄ih sj̄iehteladtedh dej saemiej gielide. Dan gaavhtan saemien gielenuhtjijh sveerjesne tjoeverin gieleteknologijem provhkedh mejtie Nöörjesne öövtiedamme, d̄irregħ mejtie nöörjesne sj̄iehteles, dej daarpoej j̄ih gielij mietie. Daate heerrede gosse gielem lieredh j̄ih fierhtebiejjiem gielem nuhtjedh. Gieleteknologije mejtie ḡaåvnesje dan gaavhtan daerpies sj̄iehteladtedh saemiej gielenuhtjide sveerjesne. Raasten rastah ektiebarkoe luvneme gieleteknologijese buerie orreme saemiej gielide Sveerjesne. Nuepie ḡaåvnesje barkojne dallegħ aelkedh juktie maahtoeh j̄ih digitaale infrastrukture joe nöörjesne Saepmesne Leah.

Summarised comments

Since its establishment, the Sámi Language Centre has stimulated and promoted the use of the Sámi languages and together with its most important resource – the Sámi language speakers themselves – fulfils an important function in the work of promoting and strengthening the Sámi languages in Sweden.

The fact that the Sámedigge, the Sámi Parliament, has, via the Sámi Language Centre, clearly and strategically shown that it is possible to strengthen the endangered Sámi languages and that it is important that these experiences are spread further is shown by the Swedish Government's historic support for the strengthening of the work relating to the national minority languages, which was presented during the past year. The Swedish Government seeks to open language centres for other national minority languages, based in part on the experience and expertise built up by the Sámi Language Centre. The increased financial resources also mean that the Sámi Language Centre will be expanded to two additional locations.

The need for specific legislation guaranteeing the linguistic rights of the Sámi

The Sámi Parliament has described the need for a special law regulating and guaranteeing the linguistic rights of the Sámi based on their status as an indigenous people in a petition to the Swedish Government in February 2021. This specific legislation is needed to i.a. harmonise national legislation with Norway and Finland and thereby facilitate transboundary cooperation and specifically the efforts with borderless Sámi education.

A forthcoming action programme requires measures in the field of education

In 2020, the Sámi Parliament prepared a draft action programme for the preservation of the Sámi languages and there are signs that the Swedish Government's efforts on defining the action programme is continuing. In this process, it is central that measures to address the extensive and serious deficiencies that exist in virtually the entire chain in education are included. Indeed, the shortcomings and needs identified in the education system as a whole still persist. No action has been taken or measures instituted in 2021 by the Swedish Government or affected parties that has significantly influenced the situation in a positive direction.

Transboundary efforts surrounding language development is strengthened

The Sámi languages are transboundary, meaning they do not follow national borders but rather exist irrespective of political land borders. What the Sámi languages have in common is that they are influenced by the majority language of the surrounding society, which means that increased joint cooperation on language issues irrespective of national political borders is urgently needed in order to preserve and further develop the Sámi languages and language terminology in a similar direction. The Sámi Parliament in Finland, the Sámi Parliament of Norway, and the Sámi Parliament in Sweden recognise the need to expand the cooperation and joint efforts relating to language issues. The expanded cooperation would also mean increased unity and affinity between Sámi language speakers and the natural communication in Sámi beyond national borders between closely related Sámi languages. The cooperative efforts have been strengthened by i.a. the following:

- *Sámi Language Week (Giellavahkku/Giellavahkko/Giellavahkko/Giällavahkkuo/Gielevåhkoe)*, which in cooperation with the Sámi Parliament in Finland and in Norway, has for the third year in a row, drawn attention to and given greater visibility to the Sámi languages at all levels.
- The Sámi Parliament of Norway beginning work on a development programme for Southern Sámi and Lule Sámi, with the aim of creating a joint project with the Sámi Parliament in Sweden surrounding the languages.
- A request being made to the Sámi Parliament in Sweden from its counterpart in Norway for cooperation to increase the use of Arjeplog Sámi (Pite Sámi) and Ume Sámi.
- The Sámi Parliament in Sweden together with the Sámi Parliament of Norway and the Sámi Parliament in Finland having decided to work together during the *UN Decade of Indigenous Languages (IDIL) 2022-2032* to strengthen and promote the use of the Sámi indigenous languages, where language technology and the language used by young children and teenagers will be common themes.
- The *Nordic Forum on Borderless Sámi Education* which was held in Ánár in December 2021 which should be seen as a long-awaited initiative by the Sámi Parliament in Finland and the Finnish state to strengthen Sámi education issues irrespective of and disregarding national political borders. At this Nordic Forum, an agreement was proposed in which the three Sámi Parliaments and those responsible for education issues at the national level are to make further efforts in 2022 on strengthening borderless Sámi education.
- The Sámedigge receiving funding for the *Nordic Resource Center for Saami Languages (Sámi Giellagáldu/Sáme Giellagáldo/Saemien Gielegaalitje)* for 2022 and can now begin the establishment of the joint permanent language body.

Language technology – a transboundary cooperation moving forward

In Sweden, so far very limited work has been done on developing and adapting language technology for the Sami languages. Therefore Sami language speakers in Sweden are forced to use language technology developed in Norway, tools that naturally are specifically adapted to Norwegian conditions, needs and language. This results in obstacles in language learning and in the daily use of the languages. Existing language technology therefore needs to be adapted and made available to the Sami language speakers in Sweden. Transboundary cooperation would make the necessary language technology available in the Sami languages in Sweden. This work should be possible to start immediately, as the expertise and digital infrastructure already exists on the part of the Norwegian Sámi speaking population.

Inledning

Sámedigge lämnar sedan 2010 årligen en lägesrapport om de samiska språkens situation. Det är en del i arbetet med att hålla regeringen uppdaterad om situationen för de samiska språken – urfolksspråken i Sverige – och vilken utveckling som skett det gångna året.

Sámedigge är både en statlig myndighet och ett folkvalt samiskt parlament med uppgifter som regleras i sametingslagen (1992:1433). Enligt 2 kap 1§ 3p har Sámedigge till uppgift att fastställa mål för och leda det samiska språkarbetet. Det politiska arbetet sker med utgångspunkt i Sámedigges språkpolitiska handlingsprogram, där mål och vision utgår från den givna tanken att de samiska språken ska vara levande språk, nära kopplade till kultur och samhällsliv. Sámedigges vision med språkarbetet är att alla samer ska kunna tala, läsa och skriva samiska och att de samiska språken ska vara levande och välmående språk som används och värdesätts i samhället.

Förslaget till handlingsprogram för bevarande av de samiska språken; nordsamiska, lulesamiska, pitesamiska, umesamiska och sydsamiska som sänts till regeringen 2020 är vägledande för Sámedigges språkarbete. 2021 års lägesrapport följer indelningen i handlingsprogrammet för att på så sätt utgöra en koppling mellan den nuvarande situationen och de identifierade behov och åtgärdsförslag som redovisades i handlingsprogrammet. *Förslag till handlingsprogram för bevarande av de samiska språken* som sändes in till regeringen 2020 benämns härnäst i huvudsak för Sámedigges handlingsprogram.

Effekter av covid-pandemin på det språkstärkande arbetet

En viktig utgångspunkt för det språkrevitaliserande arbetet i svenska delen av Sábmme är personliga möten. Personliga möten med kunskapsöverföring inom familjen, mellan vänner, över landgränserna i Sábmme, mellan generationer, mellan skolkamrater och i andra typer av gemenskaper.

Pandemin med kravet på social distansering har på många vis förändrat var språkinläringen skett. Digitala träffar har till viss del kunnat väga upp en del av de fysiska träffar som inte kunnat genomföras. En imponerande anpassning till de förutsättningar som digitala möten erbjuder har fortsatt under året. Vårdnadshavare vittnar om att hemarbetet har inneburit mer samvaro mellan barn och föräldrar vilket för de barn som har samisktalande föräldrar i många fall inneburit ökad samisk språkanvändning. För de barn som inte har en samiskspråkig vårdnadshavare och där den sociala distanseringen inneburit hinder för undervisning och möten med språkanvändare har pandemin snarare haft negativ påverkan på språkinläringen.

Pandemin har fortsatt inneburit en påverkan på Språkcentrums möjligheter att genomföra insatser som planerat. Under 2021 har flera arrangemang med samarbetspartners, liksom under året innan, fått ställas in, ändrats eller skjutits på framtiden. Exempel är att mentorprogrammet tillsammans med Sáminuorra genomförts digitalt och att språkbadslägren för sameskolornas elever ställts in.

Även om det visat sig finnas positiva aspekter av pandemin beträffande revitaliseringen av samiska har den på det hela taget inneburit en negativ påverkan på situationen för de samiska språken även under 2021. De samiska språken är små och hotade, språkarenorna är få, samerna bor ofta långt ifrån varandra och är en utsatt grupp i flera avseenden. De förändrade umgängesmönster som pandemin medfört och frånvaron av mötesplatser kan ha skapat djupa sår. De långsiktiga effekterna av avbrottet i kontakten mellan barn och den äldre generationen är i dagsläget svåröverskådliga. Ungdomarnas gemensamma mötesplatser runt om i Sábmme har kraftigt minskat och de unga har beundransvärt tålmodigt väntat på att pandemin ska avta. Det kommer att krävas ett intensivt arbete på alla nivåer för att återhämta den stagnering som pandemin inneburit för hela det samiska samhället och den samiska språkutvecklingen.

1. Lägga grunden för de samiska språkens möjligheter att främjas

Arbetet med att revitalisera de samiska språken kan vara allt från framgångsrikt till misslyckat. Forskning och beprövad erfarenhet visar att det bland annat avgörs av vilka grundläggande förutsättningar som står till buds för att stärka språken. För de samiska språkens vidkommande har ännu inte handlingsprogrammet för språkens bevarande fastställs men en satsning på handlingsprogrammet från regeringens sida under kommande år kommer ändå att förstärka det samiska språkarbetet genom utökningen av språkcentrum. Även diskussionerna kring en särskild samisk språklag och Sámedigges arbete med att utarbeta en språkpolitisk strategi tyder på att den mer formella grunden för de samiska språkens möjligheter att bevaras succesivt förstärks.

sverigesRadio

Start Nyheter Poddar & program Direkt Min sida Mer ▼

SAME
RADION

Sameradion

Start Program A-Ö Tablå Låtlister Arkiv Om... Tipsa!

Håkan Jonsson, Sametingets styrelseordförande. Foto: Thomas Sarri, Sameradion & SVT Sápmi

Sametinget vill ha språkcentrum i både lulesamiskt och nordsamiskt område

🔗 Dela

Publicerat fredag 10 september 2021 kl 18.46

– Det är fantastiskt att medlen till de nationella minoriteterna nästan fördubblats. Men vi vet inte ännu hur fördelningen av medlen kommer att bli, säger Sametingets styrelseordförande Håkan Jonsson (JoF).

Det var i går som regeringen föreslog att budgeten för politikområdet nationella minoriteter höjs med 90 miljoner kronor per år, till omkring 207 miljoner från nästa år – den största satsningen sedan 2010.

– Vi jobbar för att få språkcentra i både lulesamiskt och nordsamiskt område. Det finns ju sedan tidigare i sydsamiskt område, i Östersund och Tärnaby. Och så kommer det att finnas medel för att ta fram långsiktiga handlingsprogram, säger Håkan Jonsson.

Källa: Sameradion 2021-09-10

Väntan på handlingsprogram för bevarande av språken

Sámedigges förslag till handlingsprogram för bevarande av de samiska språken är vägledande för Sámedigges språkarbete. Under tiden förslaget till handlingsprogram bereds vid Regeringskansliet har Sámedigge en dialog med berört departementet om prioriteringar och kostnadsberäkningar. Om förutsättningar ges avser Sámedigge att genomföra åtgärderna i handlingsprogrammet så snart det är möjligt.

Emellertid har regeringen under året gjort en betydande förstärkning av minoritetspolitiken på 90 miljoner kronor. En resursförstärkning som även får positiv effekt på Sámedigges arbete med att leda det samiska språkarbetet och att revitalisera de samiska språken. Framför allt innebär det en förstärkning av Sámedigges språkstärkande arbete då resurserna möjliggör öppnande av språkcentrumverksamhet på nordsamiskt och lulesamiskt område.

Särskild lag som säkerställer samernas språkliga rättigheter dröjer

I februari 2021 hemställde Sámedigge till regeringen om en särskild lag som säkerställer samernas språkliga rättigheter och frågan har bland annat diskuterats vid ett ministermöte den 15 mars 2021. Som skäl för lagen anges att den skulle synliggöra och stärka Sámedigges ansvar för det samiska språkarbetet som ett led i ett ökat självbestämmande för det samiska folket, harmonisera nationell lagstiftning med Norge och Finland, och därigenom underlätta gränsöverskridande språksamarbete.¹ Sámedigge har även i synpunkterna inför Sveriges rapportering till Europarådet uppmärksammat behovet av en särskild lag. Europarådet följer upp Sveriges internationella åtaganden för ramkonventionen för nationella minoriteter och språkstadgan.

Som en jämförelse av de samiska språkens status i grannländerna kan här nämnas att det i Norge införts en ny språklag från och med januari 2022² i vilken det läggs fast att de samiska språken är urfolksspråk i landet. Av samma lag framgår vidare att samiska språk och norska är likvärdiga språk. Den nya lagen ska vara en garanti för att staten uppfyller de språkliga rättigheter som språkens användare har tillerkänts genom lagstiftning och internationella överenskommelser. Offentliga organ har en skyldighet att använda de samiska språken och de ska ha ett aktivt förhållningssätt för att göra det samiska till en del av sitt dagliga arbete. Skyldigheten att utveckla samiska språk innebär att offentliga organ ska erbjuda utbildning i samiska och bedriva en aktiv språkförvaltning, såsom tillsyn av samisk stavning och utveckling av samisk terminologi. Sametingsrådet vid Sámedigge i Norge, Mikkel Eskil Mikkelsen, menar att den nya språklagen stärker det som redan står i den norska samelagen. Det är mycket bra eftersom det finns en tydlig förväntning på offentliga organ att de också ska vara med och utveckla de samiska språken.³

En språkpolitisk strategi utarbetas

Sámedigge har ett ansvar att leda det samiska språkarbetet. Sámedigges språknämnd har under året berett frågan om att utforma en språkpolitisk strategi med mål och visioner. Strategin kommer att belysa vilken framtida riktning arbetet med de samiska språken behöver för att de ska bli levande och välmående språk i Sverige. Sámedigges plenum kommer slutligen fastställa en språkpolitisk strategi under 2022. Tills dess att strategin är beslutad är det Sámedigges språkpolitiska handlingsprogram från 2016 som anger inriktningen på det språkpolitiska arbetet.

¹ Sametingsrådets synpunkter inför Sveriges rapportering till Europarådet, februari 2021. Dnr 2021–316.

² LOV-2021-05-21-42

³ https://www.nrk.no/sapmi/o__a-giellalahka-avkin-samegillii-1.15796633 översättning till svenska: Samiskt språkcentrum

Frågor om språkanslag, kartläggning och ansvar för kulturarv kvarstår

I Sámedigges handlingsprogram har föreslagits ytterligare några åtgärder, nödvändiga strukturella förändringar som krävs för en stabil grund för det fortsatta språkarbetet: att ratificera Språkstadgan i nivå med Finland och Norge, att resurser i form av ett särskilt språkanslag tillförs Sámedigge för ansvaret att leda det samiska språkarbetet, en kartläggning av de samiska språken, att förvaltningsansvaret och resurserna för samiska kulturfrågor bör samlas hos Sámedigge samt en förbättrad samordningsstruktur i regeringskansliet.

Sámedigge bedömer att regeringens stora ökning av anslaget för samiskan som minoritet- och urfolksspråk under 2021 gör gällande att ett särskilt språkanslag som ställs till Sámedigges förfogande vore fullt genomförbart. Inte minst om en särskild språklag blir verklighet inom de kommande åren. Beträffande de andra förslagen har inte några särskilda händelser noterats under året som kan tolkas som om att åtgärderna är i en mer aktiv genomförandefas.

Universitetslektor Yair Sapir vid Högskolan i Kristianstad har i en artikel *Sveriges samiska språk - Revitalisering, utmaningar och möjliga lösningar*⁴ i sin analys och slutsatser bekräftat de utmaningar som Sámedigge identifierat i arbetet med att revitalisera de samiska språken.

Författaren beskriver översiktligt samepolitiken genom historien och sammanfattar situationen för de samiska språken för att slutligen lägga fram ett antal rekommendationer som författaren anser är nödvändiga för en möjlig revitalisering av språken. I korthet är rekommendationerna:

- att skapa effektiva mekanismer (sanktioner) för att lagar och konventioner gällande samiska efterlevs,
- att skapa förutsättningar för att språktillägnande kan ske före skolåldern,
- att erbjuda språklig förstärkning till föräldragenerationen i form av till exempel språkkurser, familjeläger för familjer,
- kompetensutveckling av lärare,
- säkerställande att samiskspråkig verksamhet håller god kvalitet,
- produktion av samiska läromedel,
- samordning av produktion av material på samiska och
- smidiga samarbetskedjor.

Dessa rekommendationer ligger i huvudsak i linje med de förslag till åtgärder som lagts fram i Sámedigges handlingsprogram.

⁴ <https://www.hkr.se/nyheter/2022/revitaliseringen-av-samiska-spraken-har-misslyckats/>

2. Språkliga resurser och språklig infrastruktur

För att främja användningen av samiska, stärka de samiska talarna och synliggöra de samiska språken behövs grundförutsättningar vilka beskrivs i första kapitlet. Det krävs resurser och infrastruktur för att kunna genomföra och driva det språkutvecklande och språkstärkande arbetet. Ett sådant arbete bedriver Sámedigge, inte minst de tio senaste åren sedan etableringen av Samiskt språkcentrum. Regeringens budgetsatsning på samiskan jämte de nationella minoritetsspråken under 2021, inte minst etablering av språkcentrum för de nationella minoritetsspråken, bör ses som en tydlig bekräftelse av den betydelse som Samiskt språkcentrums arbete haft för att revitalisera de samiska språken och som förebild för arbetet med att stärka de övriga nationella minoritetsspråken. Även om pandemin har haft negativa effekter på det språkrevitaliserande arbetet under 2021 så finns tillförsikt inför framtiden.

2.1 Samiskt språkcentrum som språklig resurs

Samiskt språkcentrum har sedan 2010 haft till uppgift att främja och stimulera till ökad användning av de samiska språken, stärka de samiska talarna, utveckla metoder för språkrevitalisering samt verka för att synliggöra och öka statusen för de samiska språken. Språkcentrum har under året, trots ett begränsat handlingsutrymme på grund av covid-pandemin, genomfört insatser och aktiviteter varav ett urval redovisas nedan.

Främja och stimulera användningen av samiska

Simultantolkning i samarbete med Sáminuorra

Sáminuorra, det samiska ungdomsförbundet i Sverige, har i samarbete med Språkcentrum genomfört simultantolkning av förbundsmötet på tre samiska språk genom att använda appen *Interactio*. Syftet var att stimulera deltagarna att hålla anföranden på samiska, engagera ungdomar som tolkar och på så sätt främja intresset för tolkning och språkarbete hos medlemmar och åhörare. Uppföljningen som Sáminuorra genomfört visar att användningen av de samiska språken ökade under förbundsmötet i jämförelse med året innan och bedömningen är att ungdomarnas intresse för och medvetenhet kring betydelsen av att utveckla de samiska språken på nya domäner har stärkts.

Mentorprogram i samarbete med Sáminuorra

Från november 2020 till september 2021 har Språkcentrum och Sáminuorra genomfört ett mentorprogram där 40 av ungdomsförbundets medlemmar i åldern 18–44 år varit mentorer respektive lärlingar. Programmet genomfördes på nordsamiska, lulesamiska och sydsamiska och innefattade fyra digitala träffar som bland annat inkluderade språkövningar och föredrag om fenomenet språkspärr, metodik, samisk språkhistoria samt möten med inbjudna gäster.

I uppföljningssamtalen anger de medverkande att de överlag har positiva erfarenheter av arbetet tillsammans. Adepterna anser att de haft en positiv språkutveckling och att deras språkfärdigheter har stärkts. I Sáminuorras utvärdering, i vilken 25 av 40 deltagare deltog, framgår att 88 procent var nöjda eller mycket nöjda med hur förväntningarna uppfylldes och 68 procent av deltagarna upplevde att de fått stöd från mentorn i ganska hög/hög grad. 92 procent anger att de helt eller delvis uppfattar sig som samiska talare, varav 48 procent anger att de hade flytande kunskaper redan innan programmet och därför hade rollen som mentor.

Mentorprogram Áarjel i samarbete med Staare

I ett samarbete mellan Staare samiska förvaltningskommun och Språkcentrum drivs sedan i november 2021 ett mentorprogram i sydsamiska med 21 lärlingar och 15 mentorer. Lärlingar är personer som har grundläggande språkfärdigheter från hemmiljö och/eller förkunskaper förvärvade

vid nybörjarkurs vid universitet, Sámi áhpádušguovdásj eller motsvarande. Mentorprogram Áarjel pågår till sommaren 2022.

Uppdaterade språkmateriäl på webben

Pandemin har inneburit att Språkcentrum fokuserat mer på att tillgängliggöra språkmateriäl via webben. Avsikten har varit att språkintresserade ska kunna få tillgång till nyproducerat och inspirerande materiäl. Språkmateriälet som publicerats kan användas av barn, lärare och allmänhet. Det finns underlag till utskrift av skyltar på fem samiska språk, samiska ortnamn, användbara samiska fraser, rim, ramsor och sånger i ljudfiler samt språkspärrsmateriäl.

Under 2021 har framför allt språkmateriäl på temat mat och matprodukter, ett utökat register av fraser på alla de samiska språken, en ordlista på omkring 40 livsmedel och livsmedelsskyltar avsett för affärerna tillkommit med anledning av Giellavahkko.⁵

Jågløe – kunskapshöjande materiäl till förskolor

Det populära informationsmateriälet till förskolor, kallat *Jågløe* (älskade rackarunge, fritt översatt från sydsamiska), har under fjolåret kompletteras med mer språkfrämjande materiäl såsom berättelser, språkutvecklingsmateriäl, matematik och sånger på de samiska språken i Sverige⁶.

Syftet med materiälet är att inspirera pedagoger att aktivt arbeta med de samiska språken och att öka acceptansen för de samiska barnens språk och kultur. Materiälet finns publicerat på Sametingets webbplats under fliken Språk och kompletteras allteftersom.

Stärka de samiska talarna – och språkanvändarna

De samiska språken är små och hotade och språkanvändarna är spridda över landet med tillgång till ett fåtal språkarenor som i många fall varken är givna eller permanenta. I kombination med förändrade umgängesmönster som en konsekvens av pandemin förefaller insatser för att främja språkanvändningen och de samiska talarna viktigare än någonsin. Språkcentrum har på olika sätt arbetat med att stärka språkanvändarna under året, där följande insatser utgör några exempel.

I stället för Giellabeassi/Giellabiesse/Giällabiessie/Giëlebiesie /Språkbád

Sedan 2014 har Samiskt språkcentrum i samarbete med Sameskolstyrelsen genomfört språkbáds-läger för årskurs 5 och 6 syfte att öka och utveckla elevernas kommunikativa förmåga i samiska. Sedan 2017 har Språkcentrum utökat samarbetet med Liksjo kommun som arrangerat ume- och sydsamiska språkbád. Lågren utgör ett komplement till den ordinarie undervisningen och sker intensivt under några dagar då elever och lärare bor ihop. Under lågret pratar och undervisar lärarna på samiska i de flesta situationer. För eleverna är det värdefullt att bli stimulerade att tala och använda samiskan även utanför klassrummet liksom att få träffa elever från andra skolor för att utbyta kontakter. Ett ytterligare perspektiv är att språkbádslågrenarna ingår i skolarbetet och kan fungera som ett bedömningsunderlag för lärarna. Språkbádslågrenarna är intensiva både för elever och för lärare som gemensamt planerar och genomför verksamheten vid lågret.

Såväl 2021 som 2020 har pandemin dessvärre inneburit att språkbáden inte kunnat genomföras som planerat. För att ändå stödja elevers språkliga utveckling har Språkcentrum i stället beviljat utökade medel för de skolor och förskolor som bedrivs i Sameskolstyrelsens försorg för språkinsatser under Giellavahkko.

⁵ <https://www.sametinget.se/sprakvecka> - Hylletiketter

⁶ <https://www.sametinget.se/jagloe>

Inspiration för nyblivna föräldrar

För att fler föräldrar ska ta ett medvetet beslut om vilket eller vilka språk som ska talas i hemmet behöver kunskapen hos blivande och nyblivna föräldrar öka. Språkcentrum ser behov av ökade informationsinsatser som beskriver tvåspråkighet och språkinlärningsprocessen, men även intensivutbildning för blivande och nyblivna föräldrar om metoder för att stärka och använda språken hemma samt intensivkurser i samiska för att få fler samiska modersmålstalare. Det är åtgärder som föreslås i Sámedigges handlingsprogram (s. 72).

En insats som redan pågår är spridning av *Giellaskurppo*, ett upplysnings- och inspirationsmaterial till blivande och nyblivna samiska föräldrar för att stimulera dem att välja samiska som språk för sina barn. *Giellaskurppo* distribueras via regionernas barnavårds- och mödravårdscentraler. Materialet, som från början är utarbetat av Sáminuorra och Sverigefinska ungdomsförbundet, har uppdaterats under 2021. Ljudfilerna som ingår i paketet finns för nedladdning på Sámedigges webbsida.⁷ Ett motsvarande material⁸ tillhandahålls även av Sámedigge i Norge.

Språkstärkande barnbok *Knacka på!*

Bibliotekslagen (2013:801) föreskriver att samerna och de andra nationella minoriteterna ska ägnas särskild uppmärksamhet och att deras möjligheter att behålla och utveckla sitt språk och sin kultur i Sverige ska främjas. För att bidra till att tillgängliga böcker som fungerar språkstärkande för små barn och deras anhöriga har Språkcentrum därför i samarbete med bokförlaget Alfabeta tryckt upp bilderboken *Knacka på!* på de fem samiska språken i Sverige. Den fysiska boken kompletterar appen *Sápmi - Knacka på* som redan finns tillgänglig för Iphone-användare.

Synliggörande genom ortnamn

Ortnamn och vägs skyltar synliggör de samiska språken och medför att statusen höjs, samtidigt som ortnamn och skyltar har en viktig funktion i revitaliseringsarbetet. Ortnamnen är en källa till kunskap om samiska språk och samisk närvaro. Sedan 2019 har Språkcentrum arbetat med att lyfta fram ortnamn bland annat genom artiklar på Facebook. Ett urval av dessa artiklar har under 2021 publicerats i broschyren *Veckans samiska ortnamn* för att sprida intresse för ortnamnen som språk och identitetsmarkör. En aktör som visat intresse för Språkcentrums ortnamnsarbete är Åjtte same- och fjällmuseum.

Språkcentrum brukar erbjuda ortnamnskvällar i de samiska förvaltningskommunerna. Syftet med dessa är att synliggöra språken, stimulera till användningen av de samiska ortnamnen och samiska språken genom att ge grundläggande kunskap om ortnamnen. Dessvärre har pandemin inneburit att verksamheten gått på lågvarv. Enbart en ortnamnskväll i Vyöddale kommun har genomförts.

Synliggörande och statushöjande insatser genom Giellavahkko

Giellavahkko firades den 25-30 november 2021, för tredje året i följd. Att språkveckan firas är ett resultat av FN:s internationella år för urfolksspråk 2019 då språkveckan initierades. Språkveckan är ett samarrangemang mellan sametingen i Finland, Norge och Sverige och uppmärksammades med en mängd aktiviteter i syfte att lyfta och synliggöra de samiska språken runt om i Sábmme. Information om evenemangen publicerades på den gemensamma hemsidan giellavahkku.org, på sametinget.se samt via sociala medier. För att uppmärksamma språkveckan hade Språkcentrum ett inlägg med den svenska artisten Linnea Claesson som framförde hälsningar på nordsamiska och berättade att hon

⁷ <https://www.sametinget.se/giellaskurppo>

⁸ <https://sametinget.no/manaidgardi/avkkalas-resurssat/samas-manain-lavllagirjias/>

ville lära sig samiska. Förutom Sámedigges egna arrangemang uppmanades kommuner, regioner, skolor, föreningar och organisationer att på egen hand anordna temaveckor och språkaktiviteter av olika slag.

Exempel på aktiviteter under språkveckan i svenska delen av Sábmme:

- Skyltning av livsmedel på samiska livsmedelsbutiker i Sábmme. Skyltar och information skickades till ett antal livsmedelsbutiker med uppmaning om att skylta på samiska. Livsmedelsbutiker på fem orter i svenska delen av Sábmme hörsammade uppmaningen. Aktiviteten verkar ha uppskattats att döma av kommentarer på sociala medier, där ett inlägg om skyltningen sågs av 9 190 personer och genererade 1 688 interaktioner.
- Under temat mat så publicerade Språkcentrum språkmaterial på Sametingets hemsida.
- Språkcentrum höll en tävling riktad till ungdomar som via sociala medier uppmanades att göra ett filmklipp med mobilen på samiska och skicka in.
- Ett anförande av Sámedigges styrelseordförande Håkan Jonsson publicerades på sociala medier som en inledning av veckan och som avslutning en kortfilm med dåvarande kultur- och idrottsminister Amanda Lind där hon hälsade på samiska och talade till Sábmme.
- Digitala språkvällar hölls av Samiskt språkcentrum på pitesamiska, lulesamiska, umesamiska, nordsamiska och sydsamiska, där det sammanlagda deltagarantalet per kväll var mellan 22 och 43 personer.

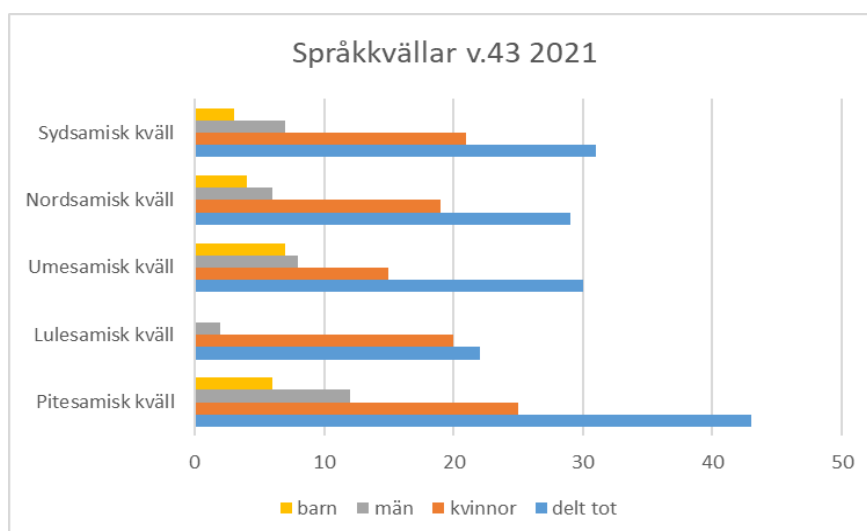

Diagram 1. Antal deltagare per kväll under språkveckan

Exempel på aktiviteter under språkveckan i finska och norska delen av Sábmme, där framför allt Norge satsade på språkveckan:

- Sámi Giellagáldu/Sáme giellagáldo/Saemien gielegaahtje, publicerade videoanimationer på skolt-, enare-, nord-, lule-, sydsamiska, finska, engelska samt ryska på Facebook.
- Sámedigge i Finland anordnade fjärrundervisning i samarbete med en kommun som under språkveckan anordnade undervisning med olika språkteman.
- Deanuleagis sámástitprojekt⁹ arrangerade en samisk litteraturgrupp, digital yoga på samiska, språkcafé, samisk språkrådgivningskväll för föräldrar, och Minecraft-spelande på samiska.

⁹ <https://samastit.org/>

- Några stora företag synliggjorde samiska veckan efter att ha engagerats av Sámedigge i Norge, liksom några bensinbolag och hotellkedjor som genom affischer informerade om språkveckan.
- Norges ledande mejeriföretag gjorde en film om en samisk mjölkbonde som i samarbete med en samisk kock tog fram matlagningsrecept för traditionell samisk mat.
- En av Norges mest välrenommerade chokladfabriker annonserade om matlagningsprogrammet på samiska.
- Flygbolag och flygtåg i Norge tillönskade passagerarna en trevlig resa på samiska och en tävling utlystes med flygbiljetter som vinst.

Sociala medier

Samiskt språkcentrum har arbetat med att synliggöra de samiska språken och för att öka användningen av språken via olika sociala medier, framför allt riktat mot vuxna. Tillgången till material på samiska på sociala medier är generellt litet, men för barn och ungdomar, inte minst på Youtube och Youtube kids, är utbudet extremt begränsat. Språkcentrum konstaterar att om samiskan ska vara relevant för samiska barn och ungdomar på sociala medier måste en ökning av tillgängligt material ske. Även samiskspråkiga förebilder på sociala medier skulle vara en språkstärkande faktor.

Språkcentrum har cirka 2 200 följare på Facebook. Där marknadsförs framför allt egna och andras språkaktiviteter. Där publiceras också olika artiklar om till exempel samiska ortnamn. Via Språkcentrums Youtube-kanal sprids bland annat föreläsningar och rörligt material som rör språklig revitalisering. Under året har bland annat föreläsningar från Språkcentrums förskolekonferens lagts upp, vilka kan användas till fortbildning för förskolepersonal och andra intresserade.

Inspiration om hur språköverföring kan lyckas

Språkcentrum har i samarbete med professor emerita Leanne Hinton vid universitetet i Kalifornien påbörjat ett arbete med att översätta hennes bok *Bringing our languages home*. Boken innehåller artiklar med exempel på hur människor har gått till väga för att återta sitt förlorade språk från hela världen. Boken är tänkt att inspirera och underlätta för samer som vill ta tillbaka sitt språk genom att sprida metodik och tillvägagångssätt för hur andra har lyckats med utmaningen på andra håll i världen.

2.2 Fler insatser för synliggörande och ökad status

De samiska språken är allas ansvar och kräver insatser från hela samhället för att språken ska synliggöras, användas mer och därigenom få ökad status. I det här avsnittet beskrivs några insatser där det omgivande samhället synliggör de samiska språken.

Lösa översättningar – ett sätt att få fler sydsamiska böcker på biblioteket?

Samiska barnböcker är ofta dyrare i inköp än böcker på svenska och bibliotekens budget är begränsad. Av den anledningen har bibliotekarien i Offerdal, Kråavvan Luspien tjjelte, påbörjat arbetet med att sätta in lösa samiska översättningar i svenska barnböcker så att böckerna blir tvåspråkiga. Lösa översättningar är en lösning för att enkelt utöka utbudet av samisk barnlitteratur.

Flera lösa översättningar finns att hämta från Nord-Trøndelags fylkesbibliotek som i samarbete med Gjelem Nastedh under åren 2014–2017 har gjort ett flertal översättningar till barnböcker på

sydsamiska.¹⁰ Nord-Trøndelags Fylkesbibliotek har därefter tryckt och publicerat barnböckerna på sydsamiska.

Början på ett digitalt språkbad

Studenten Isac Klemets vid Designhögskolan, Umeå Universitet, gjorde under vårterminen 2021 sitt examensarbete i form av ett digitalt språkbad.¹¹ Tillsammans med *Álgguogáhtie - umesamer i samverkan*, påbörjade han arbetet med att utveckla en interaktiv app som kan underlätta för språkbärarna att använda och lära sig umesamiska i vardagen.

Saemiestibie – en ny digital språkgrupp

Den sydsamiska Facebook-gruppen *Saemiestibie* är ett bra exempel på hur språkinläring och inspiration kan ske digitalt. I gruppen möts språkanvändare för språkträning, uppmuntran, förmedling av språktips och för att lära av varandra. Facebook-gruppen startade i mars 2021 och har över 150 medlemmar. I gruppen anordnas digitala veckoträffar för språkträning.

Handmade by Åsa synliggör de samiska språken

Det är särskilt glädjande att majoritetsspråkstalare synliggör de samiska språken. Efter många års arbete inom förskola och skola började förskolläraren Åsa Stenwall Gunnarsson¹² i Leksjö att virka samiskinspirerade dockor, tillverka sångpåsar och göra små böcker med bilder och samiska ord. Åsa har tyvärr hastigt gått bort men familjen vill gärna hedra hennes minne och på något sätt fortsätta med hennes livsverk.

Foto: Meerke Jonsson.

¹⁰ <https://web.trondelagfylke.no/trondelag-fylkesbibliotek/tjenester/bibliotekstjenester-pa-sorsamisk/liste-over-lose-oversettelser/>

¹¹ https://www.uid.umu.se/en/uid21/project-gallery/bfa/isac-klemets/?fbclid=IwAR2GiejofDnOS4gg5CXu9SUR7ghl2foE2u4EAAtgAaFO1mzkZtho694ca_LU

¹² <https://www.minoritet.se/7257>

2.3 Språkteknologi

Alltmer av samhällsdeltagandet sker via internet. Via internet hämtas viktig information och kommunikation sker både i arbetet och privat. När majoritetsspråket används reflekteras det sällan över att det krävs avancerad teknik för att använda språket i den digitala världen. Språkteknologin finns i systemen och i den digitala infrastrukturen utan att användarna märker det.

För de samiska språken i Sverige är situationen en helt annan. Det saknas till stora delar tillgång till grundläggande samhällsviktig infrastruktur som möjliggör digital kommunikation på språken. Värst är situationen för sydsamiska, pitesamiska och umesamiska. Den är något bättre för lulesamiska. För nordsamiska finns det språkteknologi utvecklad för förhållandena i Norge men i princip inte alls anpassad för de språkliga förhållanden och den terminologi som används i svenska delen av Sábmme.

För samiska är således saker som borde vara självklara, så som att skriva och använda språket i digitala sammanhang, svårt eller nästan omöjligt. Det betyder att samer i Sverige fortfarande år 2021 saknar tillgång till den grundläggande, samhällsviktiga infrastruktur som språkteknologin garanterar.

Till exempel saknar språken intelligenta digitala ordböcker till och från svenska som kombineras med morfologi och flera av språken saknar rättstavningsprogram. De som finns behöver dessutom förbättras och i olika avseenden anpassas till svenska förhållanden. Inom området språkteknologi, anpassad till svenska sidan av Sábmme, återstår med andra ord mycket att göra.

2.4 Språkvård och god ortnamnsd

Sámi Giellagáldu/Sáme giellagáldo/Saemien Gïelegaaltije

Samerna är ett folk i flera länder och trots att de samiska språken används oberoende av landsgränser tenderar landets majoritetsspråk att påverka språken. Risken finns att samma språk utvecklas i olika riktningar beroende på vilket majoritetsspråk som talas i området. Sámi Giellagáldu är ett nordiskt kunskaps- och resurscentrum, det samiska folkets högsta beslutande organ i frågor som rör de samiska språken, vars uppdrag är att bedriva normerings- och terminologiarbete för de samiska språken.

Under 2021 hade Sámi Giellagáldu åtta språkarbetare i fem språk. Pitesamiska och umesamiska omfattas ännu inte av Sámi Giellagáldus arbete. Arbetet sker över landsgränserna inom de samiska språkområdena och syftar till att harmonisera språkutvecklingen så att den tillgodoser de varianter och lokala ord som finns i länderna. I anslutning till språkarbetarna finns en språksektion bestående av två ledamöter från varje land. Dessa har till uppgift att godkänna terminologi och anta språkkonsulenternas utarbetade förslag på normering. Orden som normerats görs tillgängliga på Sámi Giellagáldus webb samt i orddatabankerna Termwiki och satni.org. Arbetet med att organisera Sámi Giellagáldu avstannade under årets första del men i slutet av 2021 fortsatte återigen etableringen och beräknas vara slutförd under 2022.

God ortnamnsd

Ortnamn och vägs skyltar synliggör de samiska språken, höjer statusen på språken och fyller en viktig funktion i revitaliseringsarbetet. Samiska ortnamn är en källa till kunskap om samiska språk och samisk historia och bekräftar den samiska befolkningens aktivitet över tid. Sámedigge har sedan 2018 i uppgift att yttra sig i ärenden om fastställande av samiska ortnamn och i frågor om personnamn med samisk anknytning och arbetar enligt principen om god ortnamnsd.

Under 2021 har tre ortnamnsremisser inkommit från Lantmäteriet. Två av dessa berörde det umesamiska språkområdet och den tredje behandlade huvudsakligen en gränsdragningsfråga som rörde syd- och umesamiskt språkområde. Sámedigge har därutöver överklagat två av Lantmäteriets ortnamnsbeslut till regeringen.

I Sámedigges handlingsprogram finns det förslag om att Sámedigge ska ges ökade resurser för översyn av ortnamnen i enlighet med god ortnamnssed inom de pitesamiska och umesamiska områdena. Pitesamiska och umesamiska är egna språk och i enlighet med god ortnamnssed¹³ innebär det att det behövs en översyn med justeringar och kompletteringar av ortnamn i enlighet med de fastställda ortografierna för de pite- och umesamiska områdena.

Sámedigge konstaterar att det finns orter med ortnamn på flera olika samiska språk men där endast ett ortnamn är fastställt. Det finns en förväntan hos lokala samer om att ortnamnen på samtliga samiska språk ska fastställas.

Bild från ortnamnsartikel om Vilhelmina på Språkcentrums Facebook-sida. Foto: Ann-Charlotte Sjaggo

¹³ Kulturmiljölagen (1988:950) 1 kap. § 4 God ortnamnssed

3. Utbildningskedjan

Regeringen konstaterade för drygt fyra år sedan i skrivelsen *Nystart för en stärkt minoritetspolitik* (skr 2017/18:282) att den utbildningsväg som erbjuds i de samiska språken är otillräcklig. Sámedigges bedömning är att regeringen trots detta konstaterande inte har vidtagit några kraftfulla och sammanhållna insatser i syfte att förbättra situationen.

Språkcentrums bedömning är att situationen för de samiska språken inom utbildningskedjan är fortsatt mycket allvarlig för samtliga samiska språk och att situationen dessvärre försämrats ytterligare under det gångna året. Att situationen är allvarlig och att det finns krav från den samiska allmänheten om förändringar visar inte minst det öppna brev¹⁴ som sänts till Sámedigge av ett stort antal samiska föräldrar. I brevet ställs frågan om vilket arbete som sker för att förbättra utbildningssituationen.

Vilka konsekvenser dessa omfattande och långvariga brister har på de samiska språkens möjligheter att bevaras på sikt är svåra att bedöma, men vi konstaterar att Sámedigges handlingsprogram för de samiska språken innehåller en rad konkreta åtgärdsförslag som både på kort och lång sikt skulle kunna innebära att läget kunde vändas till det positiva inom bara några år. En signal om att regeringen överväger att vidta åtgärder för att samordna hur undervisningen i nationella minoritetsspråk inom skolväsendet kan organiseras så att undervisningen i språken stärks, är det uppdrag som Skolverket har haft i frågan.¹⁵ En samordning är enligt Sámedigge nödvändig men det löser inte de betydande bristerna i utbildningskedjan där omfattande åtgärder måste komma till stånd.¹⁶

Under de senaste åren har det presenterats åtskilliga rapporter och analyser¹⁷ av de brister som finns inom utbildningsområdet och Språkcentrum kommer därför i den här rapporten framför allt belysa några särskilda händelser där utbildningsfrågorna varit i fokus och som på olika sätt påverkar läget för språken.

3.1 Förskolan

Förskolan har en nyckelroll när det gäller att lägga grunden för funktionell tvåspråkighet i samiska som framför allt innebär att barnet ska kunna klara sig på flera språk i de situationer som språken normalt används i. Förskolan har stor betydelse för alla samiska barn, oavsett bostadsort.

Språkcentrums bedömning är att intresset för och efterfrågan av samiska förskolor ökar. Föräldrars önskemål om samisk förskola för sina barn har fått fler kommuner att börja överväga hur samisk förskola ska kunna erbjudas. Fler kommuner än tidigare uttrycker en ambition om att vilja rekrytera förskollärare och lärare med samisk kompetens. Svårigheten med att rekrytera pedagoger med språkkompetens och långa avstånd inom kommunerna har bidragit till att ambitionerna i flera fall ännu inte realiserats.

Språkcentrum följer utvecklingen inom området och kan konstatera att kommunerna väljer olika vägar för att kunna erbjuda samisk förskola. Nedan följer några exempel på vilket sätt och i vilken omfattning samisk förskola erbjuds till samiska barn i Sábme. Inledningsvis beskrivs dock den förskolekonferens som genomfördes under året samt kortfattat om insatser som pågått för att utveckla och använda samisk pedagogik i förskoleverksamheten.

¹⁴ Ska vi ha samiskspråkiga barn? Sametingets dnr 2020-1682

¹⁵ Sametingets synpunkter till Skolverket Dnr 2021-627

¹⁶ Yttrande från Sametinget, Dnr 8.2.2-2021-627

¹⁷ <https://www.sametinget.se/151550>, s. 34

Förskolekonferens – hur åstadkommer vi en samisk förskola?

I november 2021 genomförde Språkcentrum en förskolekonferens i samarbete med *Veärbmie*, ett nätverk med åtta samiska förvaltningskommuner, på temat: Hur åstadkommer vi en samisk förskola och vad är kvalitet i en samisk förskola? Målgruppen var i första hand förskolepersonal, rektorer och politiker. Konferensen var välbesökt med 90 deltagare (81 kvinnor och 8 män). Förskolekonferensen är dokumenterad och materialet finns bland annat tillgängligt på Gielejarnge Sámedigges Youtube-kanal.¹⁸ Vid konferensen hölls bland annat föreläsningar om Charlottendals samisk-meänkieli-finska förskola i Julevu, av Carina Sarri med mångårig erfarenhet av samisk förskola och Ol-Johan Sikku om SÁMOS-projektet i Norge. SÁMOS-projektets mål är att samiska förskolor ska kunna arbeta efter samiska metoder som bygger på samiskt språk och kultur som är anpassad till det moderna samiska samhället.

Många pedagoger arbetar mer eller mindre ensamma på sina respektive orter och verksamheten har sällan har kontinuitet och stabilitet vilket skapar osäkerhet för pedagoger, föräldrar och barn. Utmaningar som pedagogerna ofta ställs inför är hur de samiska språken ska ges kontinuitet i verksamheten och hur säkerställs att verksamheten har samiskt innehåll och samiskt språk. För att kunna stärka varandra i verksamheten och för att kunna utbyta erfarenheter och diskutera utmaningar framkom vid utvärderingen av konferensen ett behov av fler liknande möten, utbildning och fortbildning hur samisk förskoleverksamhet kan skapas och hur den konkreta verksamheten kan utformas. Pedagoger som deltog uttryckte även behov av en utbildning i samisk pedagogik och språkinläring samt uttryckte önskemål om kompetenshöjande insatser i kommunerna för att öka kunskapen om, och förståelsen för, samisk förskoleverksamhet.

En läroplan för samisk förskola, behövs det?

Vid förskolekonferensen diskuterades behovet av en läroplan som ett bra stöd för samisk förskola. Till skillnad från i Norge¹⁹ finns i Sverige ingen läroplan för samisk förskola. Vid konferensen konstaterades att avsaknaden av läroplan gör det svårare för pedagogerna att veta hur verksamheten ska utformas för att tillgodose de samiska barnens behov och att verksamheten ofta blir personberoende. Avsaknad av utarbetad pedagogik och långsiktighet tillsammans med begränsningar i planeringstid skapar svårigheter för verksamheten. Behovet av en läroplan för samisk förskola har Sámedigge framfört till Skolverket i mars 2021.²⁰

*Panelsamtal vid förskolekonferensen i Umeå.
Foto: Peter Steggo.*

¹⁸ <https://youtu.be/Xr93wvh87pg?list=PLDvv3tBwX8RzyTHUV6YTEHx-uIXyhN5i0>

¹⁹ <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan-for-barnehagen/barnehagens-formal-og-innhold/samiske-barnehager/>

²⁰ Sametingets synpunkter till Skolverket Dnr 2021-627

Samisk pedagogik i förskolan

Mycket förenklat handlar samisk pedagogik om att lyfta in samisk filosofi och kultur, inklusive språken, in i arbetet genom att lyfta fram samiska traditioner i pedagogiken och i det systematisera, analysera och förnya arbetsmetoder. Runt om i Sábmme pågår arbete med att utveckla och använda samisk pedagogik. Ett exempel SáMOS-projektet²¹ vars mål är att samiska förskolor i Norge ska kunna arbeta efter samisk pedagogik och med metoder som bygger på samiskt språk, kultur och traditionell kunskap och som är anpassat till dagens samiska samhälle.

Exemplet filosofi genom berättande

Ett annat exempel på arbete som pågår för att utveckla och använda samisk pedagogik görs inom forskningsprojektet *Sámi mánná jurddavázzin – Samiska barn som tankevandrare* som drivs av Södertörns högskola tillsammans med Sámi allaskuvla, i samarbete med Sameskolstyrelsen. I projektet undersöks hur, när och var samiska barn utforskar filosofiska frågor genom berättande. Utgångspunkten är tidigare forskning som visar att barns filosoferande ofta framträder genom deras berättande. Tanken är att med stöd av forskningsresultaten kunna bidra med att stärka arbetet i samiska förskolor och samisk lärarutbildning. Projektet pågår 2020-2023 och finansieras av Vetenskapsrådet.

Exempel på samisk förskoleverksamhet

Inom förvaltningsområdet för samiska finns rätt till förskola för samiska barn där hela eller väsentlig del av utbildningen bedrivs på samiska. Samisk förskola erbjuds dels inom ramen för Sameskolstyrelsens verksamhet, dels vid vissa kommunala förskolor. Under läsåret 2020/21 deltog fler än 120 barn vid någon av sameskolornas förskoleverksamheter.

Även om det finns en rätt till förskoleverksamhet på samiska i ett stort antal kommuner så erbjuds sådan verksamhet inte i alla dessa kommuner och omfattningen av verksamheten skiftar mellan olika kommuner. Språkcentrum har i lägesrapporterna följt utvecklingen av samiska förskolor, deras organisering och metodik under flera år. Uppföljningen visar att verksamheterna ofta är beroende av enstaka förskollärares engagemang och kompetens vilket visat sig göra verksamheten sårbar vid personalförändringar. Kvaliteten och stabiliteten i verksamheterna är också varierande.

Språkcentrum beskriver nedan hur verksamheter och lösningar kan skifta mellan olika kommuner genom att ge några exempel.

Samisk förskola i Julevu

Språkcentrum vill särskilt uppmärksamma Julevu kommuns satsning på samisk förskola som är föredömlig och visar att det går att organisera en samisk förskola, bara viljan finns. Julevu kommun är förvaltningskommun för finska, meänkieli och samiska och kommunen har en blandad samisk- och meänkielispråkig förskola. Innan förskolan etablerades lades betydande arbete ned på planering, samråd och kunskapshöjande insatser. En metodutvecklare, som behärskade alla tre språk, genomförde förberedelsearbete och professor emerita Leena Huss bidrog med att förankra arbetet utifrån forskning kring flerspråkighet. Föräldrarna och personal erbjöds dessutom nybörjarkurser i samiska. Skälen till att etableringen lyckats uppges vara att verksamheten vilar på en tydlig politisk vilja och politiskt beslut. Till ledare av verksamheten ges det bland annat stöd för att kunna motivera att förskolan får relativt sett mer personalresurser än annan förskoleverksamhet. Vid förskolan finns det två samisktalande pedagoger och verksamheten använder språkbadsmetodiken vilket betyder att samiska är norm. Till stöd för verksamheten har en samisk förskolemiljö skapats och språkmateriel i form av språkväskor och språkhyllor finns lättillgängligt för barn och pedagoger.

²¹ <https://sametinget.no/barnehage/barnehageprosjektet-sami-manat-odda-searvelanjain-samos/>

Samiska förskolan i Giron

Den samiska förskolan i Giron är en av de största samiska förskolorna i den svenska delen av Sábmme. Den har varit verksam under många år och är ett väletablerat förskolealternativ för samiska föräldrar. Verksamheten har under flera år haft en stor personalomsättning och svårigheter att behålla personal, inte minst samiska förskollärare. Under det gångna året har personalomsättningen varit synnerligen hög och de utbildade förskollärare som rekryterats har samtliga valt att söka sig till tjänster utanför förskolan. Den förskoleavdelning för barn med samiska som modersmål avvecklades under året. Till viss del beror personalbristen på pandemin då trogna vikarier på grund av smittspridningen inte längre kunnat arbeta vid förskolan. Behovet av en förbättrad inkludering av pedagoger och föräldrar i verksamheten kan antas utgöra en orsak till personalomsättningen.

Försiktig men positiv start på *Miesieh* i Staare

Hösten 2021 öppnade den samiska förskoleverksamheten *Miesieh* i Staare. Verksamheten har startat försiktigt genom att erbjuda samisk förskoleverksamhet en dag i veckan för de nio samiska barnen. Det finns en ambition att utöka verksamheten framöver om önskemål finns. Förskoleverksamheten har utformats i samråd med förskolebarnens föräldrar och de tre pedagoger som finns i verksamheten behärskar syd- och nordsamiska. Under 2022 är planen att verksamheten ska utgå utifrån SÁMOS-projektets arbetssätt.

Förskolan i Bïenjedaël i Herjedaelie blir kvar

Den samiska förskoleverksamheten i Bïenjedaël blir, efter beslut av Herjedaelie kommun, kvar efter det första årets försöksverksamhet.²² Verksamheten bedrivs på samiska under 20 timmar i veckan och återkommande möten hålls mellan förskolans ansvariga och föräldrar. Det har lett till en ökad delaktighet i verksamheten vilken kan ha bidragit till att antalet barn i verksamheten ökar. Verksamheten kommer att förstärkas med språkresurser under 2022.

Mindre samiska vid förskolan *Vikebo* i Kråavvan Luspïen tjielte

Vid förskolan i Røtviken i Kråavvan Luspïen tjielte är samtliga förskolebarn samiskspråkiga. Under det gångna året har personal som saknar kunskaper i samiska anställts vid förskolan vilket gör att verksamheten fortfarande inte är helt samiskspråkig. Verksamheten sker på samiska under tre dagar i veckan. Resten av tiden är kommunikationen på svenska och barnen hör inte vuxna tala samiska med varandra i verksamheten.

Samiskinspirerad förskola i Gávttjávrrïe

Förskolan i Gávttjávrrïe i Suorssá har under flera år haft en samiskinspirerad förskola där samisk kultur och språk genomsyrat verksamheten. Personalen har varit drivande i verksamheten men kommunen har svårigheter att rekrytera samisktalande personal. En annan utmaning är att hitta en ekonomisk balans i verksamheten då några familjer flyttar till vinterbeteslanden. För små kommuner innebär det en kännbar kostnad att ha en förskoleplats tom under vinterhalvåret men kommunen har ändå valt att bevilja dubbelplacering som en del i arbetet med att uppfylla sina åtaganden enligt minoritetsspråklagen.

För att försöka hantera behovet av samisk förskoleverksamhet i hela kommunen har Suorssá kommun sedan hösten 2021 en anställd som har i uppdrag att utveckla arbetet med samisk förskola/samiska i förskolan. Ett årshjul som utgår från det samiska året har utarbetats och samtliga förskolor i kommunen ska börja följa detta i sin verksamhet. Ambitionen är att det samiska ska följa som en

²² [Samisk förskola blir kvar – efter ett års försöksverksamhet - P4 Jämtland | Sveriges Radio](#)

röd tråd i förskoleverksamheten. I nuläget har kommunen ingen samisk förskoleverksamhet utan köper vid behov fjärrundervisning och språkstöd.

Samisk avdelning i Ubmeje vill ha fler barn

I Ubmeje finns en samisk avdelning, *Hubllou*, på förskolan Snöflingan på Berghem. Placering av avdelningen har valts efter samråd med samiska föräldrar. Verksamheten bygger på språk, kultur och nedärvda traditioner och har två anställda, en nordsamisktalande förskollärare och en sydsamisktalande person som utbildar sig till förskollärare. Kommunen erbjuder sedan hösten 2021 fortbildning i metoder i förskolan och skolan för förstaspråks- och andraspråksinläring. Deltagare är kommunledning, förskolepersonal, samordnare och modersmåls lärare. Ubmeje kommun erbjuder samiska familjer att prova *Hubllou* utan att säga upp sina ordinarie förskoleplatser för att få fler barn till avdelningen.

3.2 Sameskolan

På fem orter i Sverige finns sameskolor som drivs av myndigheten Sameskolstyrelsen. De har ett särskilt ansvar för att främja samisk kultur och samiska språk. Sameskolornas undervisning sträcker sig från förskoleklass till sjätte klass, och i anslutning till sameskolorna bedrivs även förskoleverksamhet.

Under läsåret 2020–2021 deltog fler än 120 barn vid någon av sameskolornas förskoleverksamheter, och 207 elever gick i någon av de fem sameskolorna. Högst elevantal hade Giron (79 elever), följt av Jåhkåmåhkke/Dávvdadis (68), Gárasavvon (27), Váhtjer/Jiellevárre (26) och Dearn (7). I sameskolorna bedrivs undervisning i, och delvis på, nordsamiska, lulesamiska och sydsamiska. Ämnet samiska undervisas cirka fyra timmar per vecka. Under året har ingen elev studerat ume- eller pitesamiska. En orsak till det kan vara att det inte finns någon sameskola i det pite- respektive umesamiska språkområdet samt att elev- och lärarunderlaget är lågt.²³

Sameskolan i Dearn

Dearn är den enda sameskolan på sydsamiskt språkområde och skolan med tillhörande förskola har under flera år riskerat nedläggning på grund av lågt elevunderlag. 2017 beslutade Sameskolstyrelsen (SamS) att säga upp hyreskontraktet för skolbyggnaderna. Därefter ändrades planen och i stället skulle kontraktet för byggnaden med bland annat slöjdlokaler inte förnyas efter att kontraktstiden löpt ut. I och med det skulle den största delen av uteområdet runt skolan försvinna. Enligt rektorns risk- och konsekvensanalys skulle verksamheten bli omöjlig att bedriva efter de riktlinjer och mål som gäller för sameskolorna. Fastighetsägaren har ansökt om att bygga bostäder och parkeringsplatser på marken som omgärdar skolan.

SamS har angett ekonomiska skäl för uppsägningen av kontraktet medan föräldrarna menat att en nedskärning inte ska ske då det är den enda sameskolan på sydsamiskt område och att skolan måste hålla en viss kvalitetsnivå och ha rimliga resurser oavsett antal elever. I Dearn finns en vilja att stärka den lokala samiska miljön som sameskolan erbjuder. Det samiska kulturcentret Aejlies i Dearn hyr sedan fjolåret del i slöjdlokalerna och har investerat i nya maskiner för kursverksamhet. Samer i lokalsamhället, föreningsrepresentanter och andra privatpersoner har vid samråd med kommunen protesterat mot planerna på nya bostäder vid sameskolan. SamS har sedan hösten 2021 en vilja att behålla sameskolans verksamhet. Framtiden är dock osäker för sameskolan i Dearn.

²³ Olle Kejonen, Uppsala universitet, opublicerad artikel

Samisk pedagogik i grundskolan

Mycket förenklat handlar samiska pedagogik om att lyfta in samisk filosofi och kultur, inklusive de samiska språken, i undervisningen genom att lyfta fram samiska traditioner och systematisera, analysera och förnya arbetsmetoder. Runt om i Sábmme pågår försök med att utveckla och använda samisk pedagogik.

Exemplet ulpan-metodiken

Minoritetsspråk som walesiska och gäliska i Storbritannien, maori i New Zealand och first nation-språk i Kanada har med framgång vitaliserat sina språk genom undervisning enligt en metod kallad *ulpan*. Ulpan-metoden är utvecklad i Israel för revitalisering av hebreiskan och är ursprungligen en intensivkurs för att vuxna på så kort tid som möjligt (3–9 månader) ska lära sig att behärska språket.

Huvudprincipen för metoden är muntligt språkbruk med aktiviteter och en tydlig inlärningsstruktur. Undervisning och kommunikation på målspråket (samiska) sker både muntligt och skriftligt. Eleven ska i nämnd ordning lära sig lyssna, tala, läsa och skriva. Metoden fokuserar på progression som baseras på motivation. Motivationen bygger på att skapa behov för att tala målspråket utifrån målgruppens intressen och utgångspunkt (ålder, intresse, kulturell tillhörighet etcetera). Metoden anpassas till den kultur, de lokala förhållanden och den målgrupp där metoden ska användas.

I norska delen av Sábmme introducerades metoden 2009 och sedan 2015 har samiska lärare i Nordland, Trøndelag och Hedmark samt *Aajege – samisk språk og kultursenter* i Plassje arbetat med metodutveckling för sydsamisk språkundervisning som bygger på metoden.²⁴ I det nuvarande projektet *Saamastalledh-kommunikativ språkinläring* utvecklas en anpassad metod för kommunikativ språkinläring och kompetenshöjande insatser i metoden för lärare som undervisar i språket genomförs.

3.3 Grundskolan i kommunal eller privat regi

I grundskolan undervisas samiska som modersmål, modernt språk samt inom ramen för tvåspråkig undervisning. Framför allt har samiska kommit att läras ut inom ämnet modersmål. Huvudmannen för skolan är skyldig att anordna modersmålsundervisning om en lämplig lärare finns att tillgå. Skolverket har tagit fram kursplaner för samiska som är avsedda att ta hänsyn till att elevernas förkunskaper varierar och språken kan läsas antingen som förstaspråk eller som andraspråk. I praktiken får föräldrar till barn som har rätt till samiska i skolan ofta lägga ner mycket energi och tid på att förmå rektorn att organisera undervisning i samiska och för att få den att fungera.

Språkcentrums bedömning är att det krävs omfattande förändringar i enlighet med de långsiktiga och kortsiktiga åtgärdsförslag som Sámedigge presenter i sitt handlingsprogram för de samiska språken. Dessa åtgärder behövs för att komma till rätta med de problem som rör genomförandet av undervisningen, såsom:

- otydlig information om ämnet,
- lärarbrist,
- läromedelsbrist,
- otillräcklig och oreglerad undervisningstid
- att lektioner läggs utanför ordinarie skoldag.

²⁴ Aajege, Røros Norge. Rapporter från förstudie «Utveckling av sydsamisk S-Ulpan» och «Sekvens av undervisningsopplegg i sørsamisk som andrespråk»

Samt på sikt även det största problemet, nämligen att modersmålsundervisningen inte lyckas göra barnen funktionellt tvåspråkiga och inte heller kan sägas leda till att fler personer talar språket. Situationen i grundskolan under 2021 beskrivs översiktligt nedan.

Förutsättningarna för undervisning i samiska

Förutsättningarna för undervisning i samiska skiljer sig mycket åt i Sverige trots att rätten till modersmålsundervisning i språket är lika för alla samiska barn i den vanliga grundskolan. I praktiken får dessvärre inte alla barn den undervisning de har rätt till. I de fall undervisning i samiska ges är den ofta begränsad till en lektion i veckan och förläggs ofta utanför ordinarie skoltid. Det antas bidra till att elever inte väljer att delta i undervisningen då det innebär att barn som läser samiska får längre skoldagar än andra elever.

Som orsak för utebliven undervisning anges ofta lärarbrist. Orsakerna till lärarbristen är flera men en bidragande orsak är att många anställningar som modersmålslärare är deltidstjänster, vilket lockar få sökande. Det finns dessutom elever som har två samiska språk som modersmål och som mer eller mindre tvingas att välja bort ett av språken i modersmålsundervisningen.²⁵ En annan utmaning som Språkcentrum fått kännedom om är att moderna språk – språkval och modersmål har gemensam lektionstid och undervisas samtidigt i vissa skolor. Det får till följd att en elev som vill utöka sin undervisning i samiska inte kan göra det, eftersom språkval och modersmål ligger på samma schemaposition. För eleven som valt samiska som både modersmål och språkval innebär det att lektionstiden för något utav ämnena faller bort och möjligheterna att utvecklas i samiska begränsas avsevärt. Utifrån Skolverkets information finns det möjlighet att läsa samiska enligt kursplanen i samiska inom modersmålsundervisning och enligt kursplanen i moderna språk – språkval, men inte få betyg i två ämnen om lektionstiden är gemensam. En elev ska få den undervisning den har rätt till i alla ämnen som eleven läser. För varje ämne finns en kursplan och ett garanterat antal timmar, förutom för modersmål. Betyg ska sättas i det ämne eleven fått undervisning i. Läraren som undervisar i ett ämne ska sätta betyg utifrån den kursplan som undervisningen utgår ifrån.²⁶

I Skolverkets redovisning av uppdraget - Kunskapskravens konstruktion – första- och andraspråk, står: "Kunskapskravens konstruktion för minoritetsspråken baseras på samma antagande om minsta undervisningstid som ligger till grund för kunskapskraven i modersmål. Detta antagande baseras på att eleven får undervisning cirka 1 timme i veckan, vilket ger cirka 240-320 timmar under skoltiden beroende på hur undervisningen organiseras."²⁷

Till skillnad från antalet elever i sameskolan som ökat de senaste åren finns ingen motsvarande positiv trend för barn som lär sig samiska i den vanliga grundskolan. Antalet elever som ansökt om modersmålsundervisning och som deltar i undervisning har inte ökat (tabell 1, diagram 2). Samma tabell visar att nästan lika många barn får modersmålsundervisning i sydsamiska som i nordsamiska, trots den stora skillnaden i antal talare av de två språken. En bidragande orsak kan vara att en större andel nordsamiskspråkiga barn går i sameskolan, medan barn som får undervisning i sydsamiska i större utsträckning bor på orter där det inte finns någon sameskola. Statistiken visar även att 37 barn fick undervisning i umesamiska som modersmål under läsåret 2020/21. Detta är ett uppseendeväckande högt antal med tanke på att umesamiska sägs ha endast några tiotal modersmålstalare.

²⁵ <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/ratt-till-modersmalsundervisning>

5 kap. 9 § skolförordningen (2011:185)

²⁶ 1 kap.11§. 3 kap. 2,15-17§ samt 10 kap. 15§§ skollagen (2010:800)

²⁷ <https://docplayer.se/1446546-Redovisning-av-uppdrag-om-att-utarbete-forslag-pa-kursplaner-for-nationella-minoritetssprak-dnr-u2014-5037-s.html>

Det är en indikation på ett aktivt språkfrämjande arbete inom språkgruppen och ett ökat intresse för språket.

Antalet elever som läste samiska som moderna språk var lägre det senaste läsåret än de två föregående åren (tabell 2). Trots att antalet elever som får fjärrundervisning har ökat (tabell 3) så har antalet elever som läser samiska utanför sameskolan snarare minskat. Situationen för de samiska eleverna och i förlängningen för de samiska språken har alltså inte förbättrats sedan 2017/18.

Utifrån Skolverkets information finns det möjlighet att läsa samiska enligt kursplanen i samiska inom modersmålsundervisning²⁸ och enligt kursplanen i moderna språk. Modersmålsundervisningen kan anordnas antingen som språkval, elevens val, inom ramen för skolans val eller utanför den garanterade undervisningstiden. Den vanligaste formen är att modersmålsundervisningen förläggs utanför timplanebunden tid om cirka 40–60 minuter per vecka.

En nackdel med att läsa samiska som språkval är att eleven då inte har möjlighet att läsa något av de moderna språken som språkval och därmed inte får möjlighet att använda betyget i moderna språk för att öka sitt meritvärde. En fördel med att läsa modersmål inom ramen för språkval är däremot att undervisning sker inom ordinarie undervisningstid och oftast fler undervisningstimmar. Elever kan bara tillgodoräkna sig meritvärde om de läst ett av de moderna språken som språkval. Svenska, svenska som andraspråk, engelska, teckenspråk eller modersmål såsom samiska som språkval kan inte räknas som ett 17:e betyg, även om det läses inom ramen för språkval.²⁹

Tabellerna 1-4 samt diagram 2 och 3 nedan ger en sammanfattning över det totala antalet elever som deltar i undervisning i samiska i någon form. Skolverkets officiella statistik för läsåret 2021/22 är inte tillgänglig förrän efter att denna lägesrapport publicerats men statistiken ger ändå en bild av utvecklingen. Sammantaget över de fyra senaste läsåren finns ingen tydlig övervikt av flickor eller pojkar, men en trend mot att fler flickor än pojkar läser samiska.

Tabell 1. Antal elever i åk 1–9 som ansökt om (varit berättigade till) respektive deltagit i modersmålsundervisning i samiska de fyra senaste läsåren.

Modersmål samiska	2017/18		2018/19		2019/20		2020/21	
	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel
"Berättigade", enligt Skolverket, åk 1-9 (exklusive elever i Sameskolan)	684		760		746		729	
Elever som deltar i modersmål samiska	445	72 %	484	70 %	443	59 %	458	63 %

Källor: Sameskolstyrelsen, årsredovisningar (kan avvika med någon enstaka elev jämfört med Skolverkets statistik). Skolverket.se. (tabell 8G)

²⁸ <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/ratt-till-modersmalsundervisning>

²⁹ [Språkval och meritpoäng - Utbildningsguiden \(skolverket.se\)](https://www.skolverket.se/utbildning-och-larande/utbildningsguiden/sprakval-och-meritpoang)

Tabell 2. Antal elever som deltar i undervisning i någon form i samiska i åk 1-9 de senaste läsåren.

Antal elever som deltar i undervisning i samiska i åk 1-9	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22
Samiska som eget ämne, elever i sameskolor åk 1-6	158	161	173	174	181
Modersmål samiska, åk 1-9 (inte sameskolan)	445	484	443	458	**
Samiska som moderna språk (språkval), åk 6-9	84	128	128	102	**
Totalt antal elever som läser samiska åk 1-9*	687	773	744	744	**

Källor: Sameskolstyrelsen, årsredovisningar (kan avvika med någon enstaka elev jämfört med Skolverkets statistik). Skolverket.se.

*) Vissa elever som läser samiska som moderna språk (språkval) kan dessutom delta i modersmålsundervisning, oklart hur många. Språkcentrum har inte hittat statistik över elever som läser samiska som moderna språk inom ramen för elevens val för åren 2017/2018 och 2018/2019, så de finns inte med i tabellen.

**) statistik från Skolverket ej tillgänglig än för innevarande läsår.

Tabell 3. Antal elever som får undervisning i samiska som moderna språk inom ramen för språkval, årskurs 6-9 fördelat på flickor respektive pojkar.

Moderna språk inom ramen för språkval åk 6-9	2017/18		2018/19		2019/20		2020/21	
	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar
Totalt (flickor resp. pojkar)	30	54	68	60	70	58	57*	39*
Totalt*	84		128		128		102	

Källa: Skolverket.se. (tabell 7B)

*) antalet flickor respektive pojkar för 2020/21 gäller elever i åk 7-9 (dessutom finns 6 elever i åk 6).

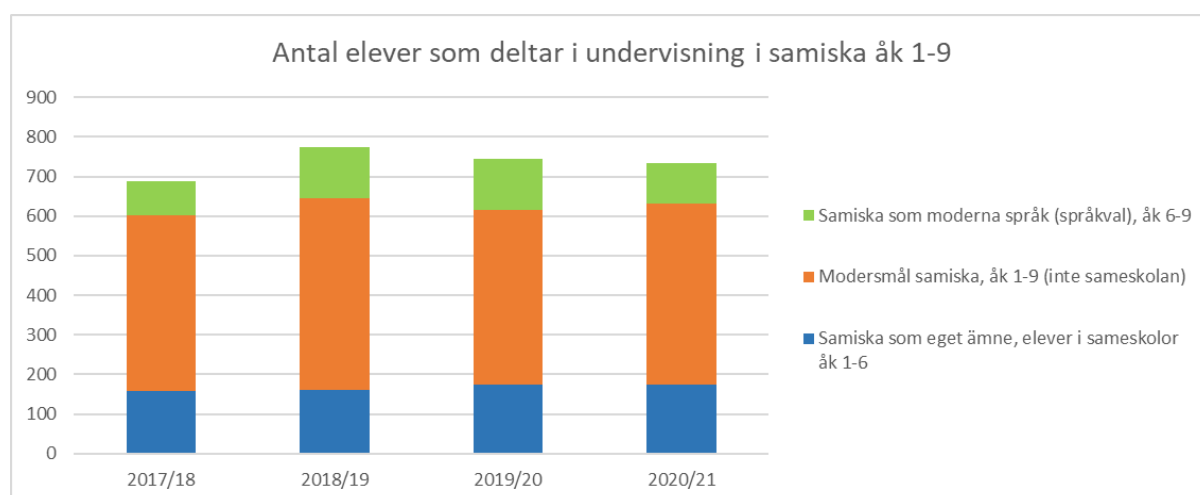

Diagram 2. Antal elever som läser samiska i grundskolan

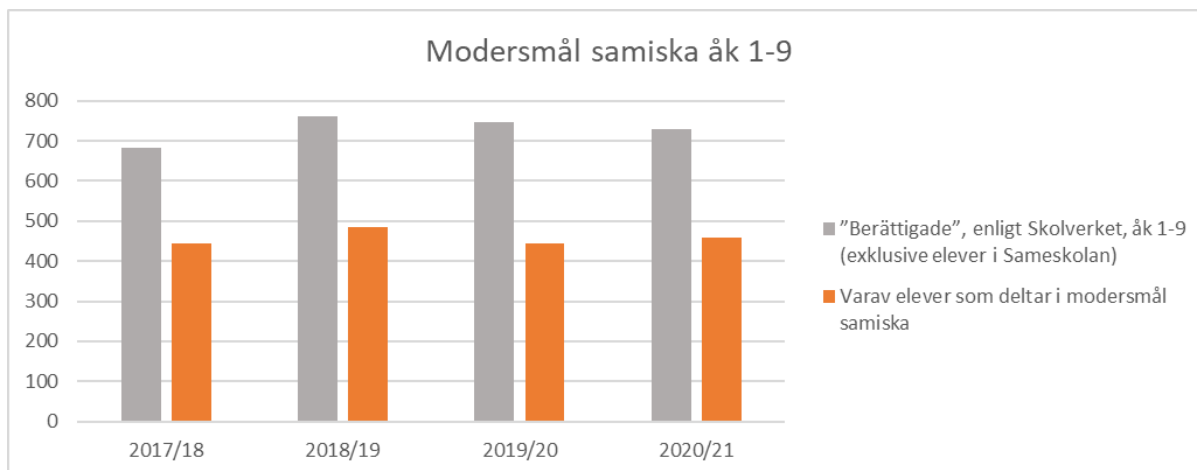

Diagram 3. Antal elever berättigade till samiskundervisning jämfört med det faktiska antal som deltar i samiskundervisning i grundskolan.

Samisk integrering

Enligt skollagen (2010:800) får en kommun efter avtal med Sameskolstyrelsen (SamS) anordna integrerad samisk undervisning för samiska barn i grundskolan. Med samisk undervisning avses undervisning med samiska inslag och undervisning i samiska utöver vanlig modersmålsundervisning. Många elever med samisk integrering undervisas på distans, i enlighet med sameskolans kursplan för samiska.

Tretton kommuner hade avtal med SamS om samisk integrering höstterminen 2021: Liksjö, Jåhkåmåhkke/Dálvvadis, Vuoltjere, Kråavvan Luspie, Herjedal, Giron, Máláge, Älvdal, Åre, Strömsund, Árviesjávrre, Bierje och Lussie.

Språkcentrum har svårigheter att bedöma hur den integrerade samiska undervisningen påverkar läget för de samiska språken. Den integrerade undervisningen utgör den länk i utbildningskedjan som i dagsläget kopplar samman grundskolan med gymnasieskolan.

Samisk integrering vid Kråavvan Luspie tjälte som betonar traditionell kunskap

Kråavvan Luspie kommun har, efter avtal med SamS, sedan flera år samisk integrering vid två skolor. Utifrån undervisningen från samisk integrering och samiska som modersmål har modersmåls-samordnare och lärare i samiska tagit fram ett dokument kallat *Jielembiejje/Eallinbeaivi* (övers. levnadsdag). *Jielembiejje* har sin grund i avhandlingen *Eallinbeaivi* av Elisabeth Jannok och Britt-Inger Tuorda (2006). *Jielembiejje* bygger på ett årshjul där eleverna får följa med sin familj på traditionella aktiviteter under de samiska åtta årstiderna. Aktiviteterna kan vara att till exempel bereda skinn, skörda örter, delta vid renflytt och jakt. Samtliga aktiviteter är kopplade till målen i grundskolans kursplaner. I en dokumentation anger eleverna vilken aktivitet de deltagit i och tillsammans med lärare anges vilka kursplanemål de arbetat mot och vad de lärt sig. Dokumentationen skrivs under av läraren i samiska och delges mentor och ämneslärare. När elever deltar i *Jielembiejje* får de ingen frånvaro och dagarna är inte begränsade i antal.

Fjärrundervisning

Fjärrundervisningen är den interaktiva undervisning som bedrivs med informations- och kommunikationsteknik vilket innebär att samiska elever har möjlighet att få undervisning i samiska oavsett var eleven och läraren befinner sig. Språkcentrum har under ett flertal år följt utvecklingen av fjärrundervisningen i samiska och ser en årlig ökning hos SamS av denna undervisningsform.

Undervisning av en lärare som befinner sig på samma fysiska plats som eleverna är naturligtvis att föredra. För de samiska språken finns dock en stor lärarbrist och fjärrundervisning utgör ett bra alternativ för att kunna bedriva undervisning i och på samiska även efter årskurs 6, eller på orter där sameskola eller lärare i samiska inte finns.

Fjärrundervisning via Sameskolstyrelsen

Sameskolstyrelsen (SamS) har byggt upp en organisation för fjärrundervisning. SamS rekommenderar att elever som följer sameskolans kursplan för samiska ska ha minst två 60-minuters lektioner i veckan men helst lika mycket som elever i sameskolan som har 230 minuter i veckan. Eftersom det är elevens huvudman som beslutar om timantalet så kan det variera mellan 60-180 minuter samiska per vecka.

Fjärrundervisning via Liksjo kommun – ett unikt strategiskt arbete

Liksjo kommun har valt en unik väg i arbetet med att stärka de samiska språken. Kommunen har byggt upp ett arbetslag av lärare i de samiska språken och har på så sätt kommit att bli en aktör som kan erbjuda undervisning i samiska från förskola till åk 9 samt vuxenundervisning genom *Sámij Áhpádušguovdásj*. Idag finns det sju anställda i varierande tjänstegrad, vilket utgör cirka fem heltidstjänster. Kommunen erbjuder heltidstjänster för språklärarna och även om kommunen inte annonserar att de erbjuder fjärrundervisning till andra kommuner kommer fler förfrågningar om uppdrag än vad kommunen har kapacitet att åta sig. De har inte heller kunnat rekrytera lärare i den omfattning de önskat.

Liksjo har målmedvetet byggt upp en organisation kring den samiska språkundervisningen under flera år. Det har resulterat i ett ökat elevunderlag och ett ökat intresse hos elever och föräldrar att välja undervisning i samiska. Förutom fjärrundervisning i skolor så har Liksjo även anställda som språkstödjer digitalt i förskolor.

Fjärrundervisning från Liksjo kommun skedde under fjolåret till 16 kommuner: Ale, Vyöddale, Árviesjávrrie, Kraapohke, Järvsö, Vännäs, Máláge, Lusspie, Hudiksvall, Kungsbacka, Sjædtavaellie, Suorssá, Ubmeje, Stuehkie/Stockhoalbma/Stockhoalmma, Övertorneå, Uppsala och Sjeltie samt till Sámj áhpádušguovdásj i Jáhkâmáhkke/Dálvvadis.³⁰

Eleverna erbjuds 120 minuter per vecka modersmål eller 150 minuter moderna språk - språkval, där riktlinjen är att minst en av lektionerna ska läggas under ordinarie skoltid och alla ska läsa minst 60 minuter per vecka. En utmaning är schemaläggningen som de försöker få att fungera över kommungränserna, bland annat för att eleverna har utbyte av varandra.

Höstterminen 2020 gick 16 av 271 elever på gymnasiet och sju stycken på *Sámj áhpádušguovdásj*. Höstterminen 2021 fördelade sig Sameskolstyrelsens fjärrelever enligt följande: sydsamiska 47, lulesamiska 59 och nordsamiska 97 elever. Liksjos fördelning av fjärrelever var under hösten 2021: sydsamiska 23, umesamiska 16, nordsamiska 12 elever. Elever vid gymnasiet är ej inräknade i siffrorna för Liksjo.

³⁰ För svensk översättning av samiska namn på kommuner, se bilaga.

Tabell 4. Antalet elever som får fjärrundervisning i samiska från förskoleklass till gymnasiet.

Huvudman	2019	2020	2021
Sameskolstyrelsen	147	166	203
Liksjo kommun	48	105*	51
Totalt	195	271	254

*) Antalet kan ev. omfatta även ett antal elever med undervisning fysiskt på plats

3.4 Gymnasieskolan

I Sveriges sjunde rapport till Europarådet om språkstadgan³¹ uppmärksammas att endast 22 av 81 536 elever har slutfört gymnasieskolan med ett eller flera betyg i samiska. En mindre granskning av SR Sameråd visade att av 2019 års studenter var det bara drygt 10 som erhållit gymnasiebetyg i samiska, varav de flesta var elever som läste det samiska programmet i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis.

Även om Skolverkets statistik från våren 2021, i jämförelse med 2019, visar på en positiv uppgång då 17 elever erhöll betyg i samiska (varav tio som moderna språk och sju som modersmål) så visar statistiken att situationen fortsatt är mycket dålig. Elever har rätt till modersmålsundervisning i gymnasiet om de har goda kunskaper i språket. Det är dock inte garanterat att elever kan fortsätta läsa sitt modersmål på gymnasieskolan. Det låga antalet elever med gymnasiekompetens innebär att underlaget av personer som direkt kan läsa vidare på högskole- och universitetsnivå i samiska är nästan obefintligt fördelat per språk. I realiteten gör den situationen det närmast omöjligt att säkra tillgången på utbildade lärare, personal inom vård och omsorg, översättare och tolkar. Istället förutsätter det att personer väljer att läsa samiska efter gymnasiet. Det låga antal personer som läser samiska på gymnasienivå har en negativ effekt på situationen för de samiska språken på såväl kort som lång sikt.

För att förbättra de samiska språkens möjligheter att fortleva som levande språk i Sverige är det nödvändigt att fler väljer att studera samiska på gymnasienivå. Fler personer med språkkunskaper på gymnasienivå ökar antalet studenter som kan läsa vidare på högskole- och universitetsnivå.

På Bokenskolan i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis, som ingår i Lapplands gymnasium, erbjuds ett samhällsvetenskapligt program som är unik i Sverige. Vid programmet har eleverna möjlighet till specialisering inom ämnena samiskt hantverk, moderna språk, samiska och rennärning. Utbildningen ger en grund för vidare studier inom det samhällsvetenskapliga behörighetsområdet. Såmedigge har under året yttrat sig positivt gällande riksrekrytering till samiska programmet på Lapplands gymnasium.³²

Såmedigge har i sitt handlingsprogram (s. 53) föreslagit en rad åtgärder som skulle ha positiv effekt på situationen för de samiska språken inom gymnasieskolan, bland annat förslaget att samiska införs som eget ämne, att studier i samiska ger meritpoäng samt att inga förkunskaper i samiska ska krävas för studier på gymnasiet.

³¹ Sveriges sjunde rapport till Europarådet under den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk, 2019.

³² Sametingets yttrande avseende riksrekrytering av samiska programmet, Lapplands gymnasium. Dnr 2021-1913.

3.5 Högre utbildning

Undervisning i samiska finns vid Umeå universitet respektive Uppsala universitet. Vid universitet har det de senaste åren varit möjligt att studera sydsamiska och nordsamiska på halvfart. Inom ramen för dessa studier ges även kortare kurser i lulesamiska och umesamiska. Inga kurser i pitesamiska och umesamiska erbjuds. I grannländerna går det att studera samiska bland annat vid universiteten i Helsingfors och Uleåborg i Finland, liksom Romsa, Lievenge och Guovdageaidnu i Norge.

I diagram 4 visas antalet studenter som registrerats på kurser i samiska språk på grundnivå vid Umeå respektive Uppsala universitet. Universiteten har olika benämningar på sina kurser utifrån kunskaps-kraven, i diagrammet ingår därför inte Umeå universitet "Samiska C". Det erbjuds inte universitetskurser i ume- eller pitesamiska, vilket är ett problem som måste lösas. Trenden är ett ökat intresse för studier i samiska, främst genom antalet studenter i Uppsala. Observera att det är antalet registrerade studenter som visas. Enligt uppgifter från Uppsala universitet är det färre än hälften av de registrerade som slutför kurserna.

Möjlighet att ta kandidatexamen med samiska som huvudämne finns enbart vid Umeå universitet (samiska C, språkvetenskaplig inriktning). Studenter som vill fortsätta studera samiska på högre nivå vid Uppsala universitet måste först ta en kandidatexamen i finska eller estniska för att sedan kunna fortsätta med samisk inriktning.³³ Det är endast någon eller några enstaka studenter som tar examen eller skriver examensarbete i samiska språk. De senaste fyra åren har fem studenter varit registrerade på kandidat-/bachelornivå och tre studenter på magister-/masternivå i Sverige. Med tanke på de stora behoven av kompetens i de samiska språken är det förstås låga antal. Umeå universitet bekräftar i sin årsredovisning 2020 att tillgången till personer med hög akademisk examen och hög kompetens i samiska språk är ytterst begränsad. Universitetet konstaterar också att "de stora satsningar som görs på (lärar)utbildning i samiska i Norge dessutom har lett till att konkurrensen om den begränsade skaran har hårdnat". Men de har ändå utökat lärarstaben 2021 och kunnat utöka kursutbudet något.

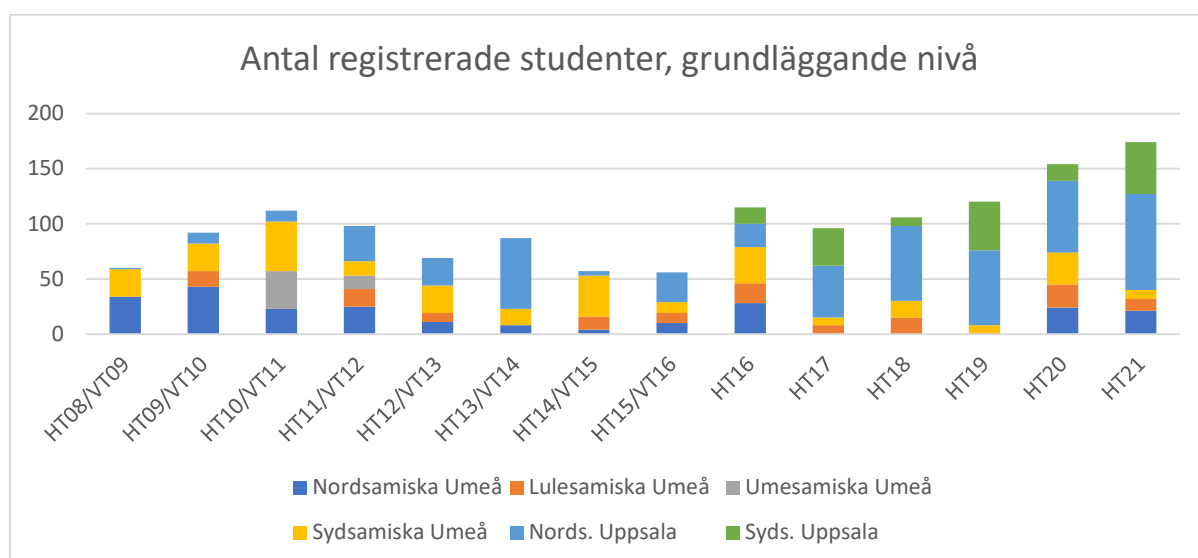

Diagram 4. Antal studenter registrerade på kurser i samiska språk vid Umeå universitet (upp t.o.m. B-kurs) och Uppsala universitet (upp t.o.m. C-kurs). Alla kurser sker på distans och med 50 % studietakt.

³³ Samtal med Torbjörn Söder, universitetslektor i finsk-ugriska språk ssk samiska vid Institutionen för moderna språk.

Kurser i samisk didaktik

Skolverket har i samarbete med *Sámi allaskuvla* i Norge sedan 2018 erbjudit kompetensutveckling i samisk didaktik för verksamma lärare i eller på samiska. Kurserna på totalt 30 studiepoäng är anpassade både till legitimerade lärare som saknar behörighet i samiska och till de som saknar lärarutbildning men som har kunskaper i samiska. Under 2021 har nord-, ume- och sydsamiska språkanvändare deltagit i kurserna. I januari 2022 påbörjas en kurs i samisk språkdidaktik med fokus på språkanvändande och berättande texter.

- Det här är en bra chans för skolorna att lyfta kompetensen, när man inte har möjlighet att skicka lärarna på fortbildningar som ges på andra platser, berättar projektledare Ylva Jannok Nutti. Utbildningen i samisk språkdidaktik är en viktig del i arbetet med att tillgodose lärartillgången i samiska. Att få en stabil lärartillgång i samiska är en av de viktigaste förutsättningarna för att kunna utveckla skolundervisningen i samiska och därmed en förutsättning för att revitalisera de samiska språken. En säkrad lärartillgång kan möjliggöra samisk språkundervisning för elever i hela utbildningskedjan.

3.6 Livslångt lärande

Livslångt lärande handlar om individens möjlighet och ansvar att utvecklas och lära sig och stärka sitt samiska språk under hela livet. Följande är några exempel på insatser under det gångna året.

Förstärkning av vuxna samers läs- och skrivkunnighet i de samiska språken

Många vuxna samer har aldrig fått lära sig läsa och skriva på samiska. Vuxna samer behöver förbättra sina språkkunskaper i samiska för att som aktiva talare bättre kunna stödja barns och barnbarns språkutveckling. Med det korttidsstudiebidrag som Sámedigge erbjuder (STFS 2008:1) kan samer som inte har fått möjlighet att lära sig läsa och skriva samiska få bidrag för att delta vid kortare studier. Bidraget till korttidsstudier bedöms stärka de samiska språken genom att fler har möjlighet till ökad läs- och skrivkunnighet i de samiska språken. Därmed stärks språken i sin helhet.

Antalet ansökningar ökade 2021 till 73 vilket är en ökning från året innan då 45 personer beviljades bidrag. Ökningen tros framför allt beror på att Sámiij áhpadusguovdásj anordnade nya utbildningar i läs- och skrivkunnighet. Samtidigt anordnades färre utbildningstillfällen under året än under 2020 på grund av pandemin.

Sámi Áhpadusguovdásj/Samernas utbildningscentrum

Sámiij áhpadusguovdásj erbjuder intensivkurser både för nybörjare och för de med goda språkkunskaper. För nybörjare är fokus muntlig kommunikation och för de samisktalande på skrift. Under 2021 har Sámiij áhpadusguovdásj genomfört tre lulesamiska kurser med 31 deltagare, två umesamiska kurser med 30 deltagare samt en nordsamisk kurs med åtta deltagare.

Språkcentrum får återkommande förfrågningar om samiska språkkurser och material för självstudier. För att möta efterfrågan har Språkcentrum tillsammans med Sámiij áhpadusguovdásj uppdaterat och mobilanpassat studiematerialet "Sámásta" på lulesamiska och "Gulahalan" på nordsamiska och utvecklat befintligt digitalt studiematerial med ljudfiler så att det ska kunna användas för självstudier. Materialet beräknas bli färdigställt under våren 2022. Det sydsamiska studiematerialet "Govlelgem" är redan anpassat till dagens teknologi.

Kursutbud vid Studieförbundet Vuxenskolan i Göteborg

Under 2021 så har Studieförbundet Vuxenskolan i Göteborg gjort satsningar på att erbjuda digitala studiecirklar för de nationella minoritetsspråken finska, jiddisch, meänkieli, romska samt de samiska språken. Studiecirkarna har genomförts digitalt via Zoom med 10 träffar där varje träff omfattat 90

minuter. Tre kurser i nordsamiska genomfördes under året med 6-8 deltagare vid respektive kurs, där den absoluta majoriteten av deltagarna var kvinnor.

Studiecirklar i pitesamiska

ABF Piteå har under 2021 erbjudit studiecirklar i pitesamiska på distans. Två introduktionscirklar á fem gånger har genomförts med tio deltagare på vardera kursen. En fortsättningskurs startar i januari 2022.

Stipendier – ges i Norge men inte i Sverige

Alla samer har rätt att utveckla sitt språk utifrån individuella förutsättningar. Samer som inte kunnat tillgodogöra sig en samisk språkutbildning i grundskolan eller haft en undermålig sådan utbildning eller som av andra skäl har behov av att vidareutbilda sig i sitt språk i vuxen ålder ska enligt Sámedigge ha möjlighet att göra detta. Sámedigge har i handlingsprogrammet (s. 60) föreslagit en åtgärd som innebär att införa möjligheter för individer att ansöka om stipendier för studier i samiska från Sámedigge. I Sverige finns i dag som regel inget stipendium för att studera samiska, vare sig studierna är yrkesorienterad eller mer generella språkstudier.

Sámedigge i Norge delar däremot ut stipendier³⁴ till studenter i samisk förskole- och grundskolläro- utbildning och praktisk-pedagogisk utbildning vid Sámi allaskuvla samt till studenter i syd- och lule- samisk grundskolläro-utbildning vid Norduniversitet. Även studenter på utbildningen till förskollärare vid förskolor med samisk profil kan få stipendier från Sámedigge, liksom de som studerar till exempel syd- eller lulesamiska på universitetet eller högskola. Under vissa förutsättningar kan stipendierna utbetalas för studier i Sverige eller till studenter skrivna i Sverige. Det finns även stipendier till gymnasieelever (videregående skole) som läser samiska. Utöver Sámedigges stipendier finns även stipendier att söka från Fylkesmännen i de nordligare delarna av Norge. Skolhuvudmännen kan vidare få ersättning för lönekostnader för anställda lärare i samiska som vidareutbildar sig i samiska. Läraren får då studera med bibehållen lön mot att hen förbinder sig att fortsätta undervisa i sin anställning under en viss tid efter vidareutbildningen.³⁵

Språkcentrum gör bedömningen att det behövs särskilda stimulansåtgärder för att bemöta bristen på till exempel lärare i och på samiska. Stipendier bedöms utgöra en sådan stimulansåtgärd som är väl beprövad och där det vore möjligt att utveckla ett liknande stipendiesystem anpassat till behoven och förhållandena i Sverige.

Översättare och tolkar saknas

De samiska språken har ett fåtal översättare och tolkar. Många verksamma är äldre och mycket få är auktoriserade. Efterfrågan på översättare och tolkar ökar och mest kritiskt är det att finna översättare och tolkar på pitesamiska och umesamiska. Översättarna har en viktig roll i revitaliseringsprocessen för att tillgängliggöra texter till språkanvändarna. För att öka antalet översättare och tolkar behövs det riktade insatser, såsom uppdragsutbildningar som på sikt kan tillfredsställa behoven av både tolkar och översättare.

³⁴ <https://sametinget.no/stipend-og-tilskudd/stipend/>, <https://stipendportalen.no/organisasjon/2111>, <https://sametinget.no/aktuelt/tilbyr-150-000-kroner-i-stipend-til-lule-og-sorsamiske-barnehagelarerstudenter.13779.aspx>

³⁵ <https://www.statsforvalteren.no/troms-finnmark/tilskudd/2021/04/tilskudd-til-studiepermisjon-for-videreutdanning-i-samisk-skoleare-20212022/>

4. Kultur bär språk, språk bär kultur

Under en följd av år har samiska kulturarbetare, konstnärer, författare och språkbärare producerat högkvalitativ kultur och blivit uppmärksammade och hyllade inte bara i Sábmme utan även långt utanför. Det är därför glädjande att bidragsgivning inom kulturpolitiken för nationella minoriteters kultur förstärks av regeringen.

Via kultur kan kunskap om samiska språk förmedlas, kulturen kan vara en brygga för att öka språkens status och synliggöra dem. Kultur i vid bemärkelse fyller en tydlig och viktig funktion att främja och stimulera till ökad användning av de samiska språken, stärka de samiska talarna samt synliggöra och öka statusen för de samiska språken i majoritetssamhället. Liksom året innan har 2021 års utbud av samiska litteratur och kultur varit omfattande och de samiska språken har i många fall synliggjorts genom kulturen. Ett litet urval av kulturaktiviteter presenteras här.

Kulturbussen Julla Májja

Julla Májja - den samiska kulturbussen, är ett rullande kulturhus som kommer till besökarna och inte tvärtom. Det personliga mötet, böcker och ett varierat utbud av föreställningar och aktiviteter direkt levererat till invånarna. Det samiska utbudet i bussen är norm men alla innevånare tillhör målgruppen. I bussen finns tillgång till ett urval av bibliotekens övriga bestånd och samhällstjänster. Genom Västerbottens inland har bussen rullat under 2021 i ett projekt med stöd från Kulturrådet och bussen drivs vidare under 2022 med Suorssá kommun som projektägare. Under turerna med *Julla Májja* har kulturbussen blivit en arena där människor träffas och naturligt pratar samiska.

Samiska kulturbussen Julla Majja. Bild från Julla Májja – använd med tillstånd.

Samiska kultur- och bokbussen i Herjedaelie

Efter några års uppehåll kom den samiska kultur- och bokbussen tillbaka i Herjedaelie under 2021. I bussen finns främst sydsamisk litteratur och är ett viktigt komplement till befintligt bibliotek. Bussen har också kommit att fungera som en träffpunkt för samer. Bussen besöker sina destinationer med sexveckorsintervall och våren 2022 ska projektet utvärderas.

Tjállegoahte – Författarcentrum

Tjállegoahte – Författarcentrum är en organisation som arbetar för att stärka den samiska litteraturen. De vill att deras arbete ska leda till fler samiska författare, fler böcker, fler berättelser och fler läsare³⁶. Genom *Tjállegoahte* kan samer delta i skrivarskola, bokcirklar, intensivresidens för konstnärer och mycket annat.

Böcker i Bläddra-appen

I april 2021 lanserades appen *Bläddra* med litteratur på samiska och romani. Appen är en del i Kungliga bibliotekets (KB) satsning på biblioteksverksamhet för Sveriges nationella minoriteter³⁷. Användningen är kostnadsfri och hittills finns det 30 titlar på samiska för vuxna, ungdomar och barn.

Polarbibblo för barns berättelser och skapande

Polarbibblo vill vara ett centrum för barns berättelser och skapande på samiska språk, meänkieli och svenska. Under 2021 har Polarbibblos nya och tillgänglighetsanpassade webbplats blivit klar där barnen ska kunna skapa via film, text och ljud. Tjänsterna finns på flera samiska språk och är anpassat till barn mellan sex och tolv år. Polarbibblo drivs tillsammans av Region Norrbotten, Sámedigge, STR-T och kommunerna i Norrbotten.

Silverbuseet synliggör pitesamiskan på skyltar om fjällens kulturlandskap

Silverbuseet i Árjepluovve har under året gett ut skriften *Skärrim – berättelsen om fjällens kulturlandskap*. Skriften, som är på svenska och ingår i Silverbuseets skriftserie *Anvarat*, är författad av Ingela Bergman, docent i arkeologi. Silverbuseet har tagit över skötseln av fornlämningsområdet vid Skärrim, nära norska gränsen och därför också satt upp skyltar i området, nu på pitesamiska och svenska. Museets pitesamiska referensgrupp har översatt skyltarnas texter till pitesamiska.

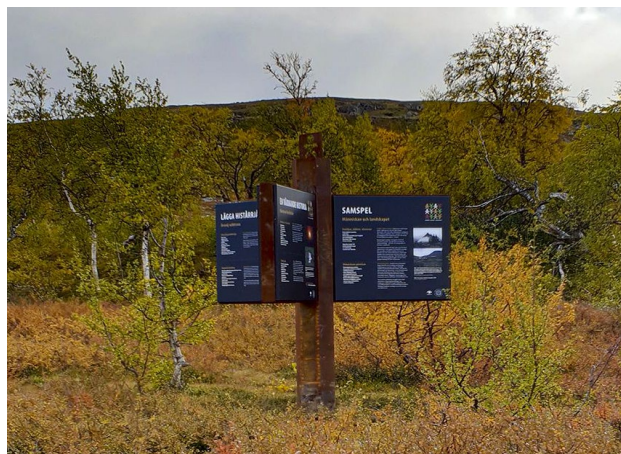

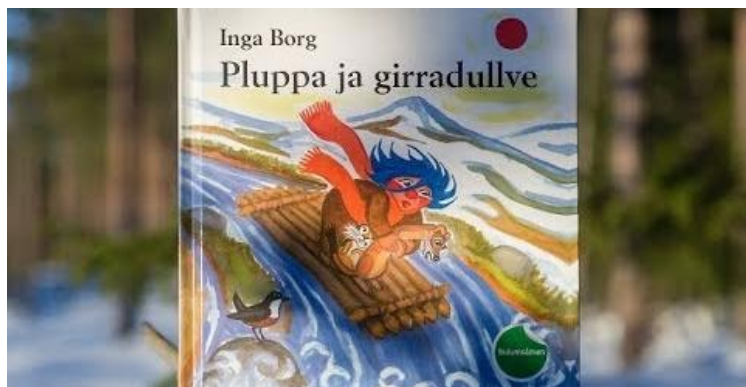
Foto: Gry H. Sivertsen, Silverbuseet

³⁶ www.Tjállegoahte.se

³⁷ <https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/nytt-fran-kb/nyheter-samverkan-och-utveckling/2021-04-20-nu-lanserar-vi-lasappen-bladdra.html>

Pluppa ja girradullve

Under 2021 kom den tredje barnboken på pitesamiska Pluppa ja girradullve, en översättning av Inga Borgs bok Plupp och vårfloden. Ett smakprov finns på Youtube tillsammans med ett boksamtal.³⁸

Hemma hos Plupp på pitesamiska

Under året har ljudboken *Hiejman Pluppa ludne* på pitesamiska (Hemma hos Plupp) publicerats på UR-play. Peter Steggo har läst in sagan om den välbekanta figuren Plupp.

Lilli, Lávre jah Sájjvaoålmimage, en barnbok på fem samiska språk

Författaren Elin Marakatt har under 2021 gett ut den rikt illustrerade barnboken *Lilli, Lávre jah Sájjvaoålmimage* via förlaget NDIO - kultur och kommunikation. Lilli och lillebror Lávre bor i Sábmme där text och bild berättar om samisk kultur för alla sinnen. Boken finns tillgänglig på de fem samiska språk i Sverige³⁹. Med hjälp av PENpal eller Klasspennan kan läsaren lyssna på sidorna i boken och ljudfiler kan laddas ner till pennan.

Nyutgåva av barnbilderboken Elli-Kari

Under hösten 2021, 70 år efter att barnboken *Elli-Kari* kom ut för första gången, gavs en nyutgåva ut av boken på lulesamiska, nordsamiska och svenska. Bakgrunden till boken är att journalisten Elly Jannes och fotografen Anna Riwkin Brick vandrade med renskötarna i samebyn Jåhkågasska i Jåhkåmåhkke kommun sommaren 1942, där de blev vänner med paret Elsa och Anders Pirtsu. Några år senare fick Elly möjlighet att dokumentera Elsa och Anders dotter Ella-Karis vardag i ord och bild. Boken ges ut av förlaget PUF.

En bok om ortnamnen i Árjepluovve

Under 2021 gavs boken *Ortnamnen i Árjepluovve* - en berättelse om landskapet och folket, ut via Senter for samiska studier vid Universitetet i Romsa.⁴⁰ Förutom ett avsnitt om Árjepluovves historia och grundläggande pitesamiska språkregler innehåller boken en ortnamnsredovisning som omfattar drygt 1000 pitesamiska ortnamn. Både ortnamn som finns på dagens kartor och ortnamn funna i arkiv eller som nyupptecknats genom intervjuer med

³⁸Pluppa ja girradullve <https://youtu.be/Mwk53XLWquo>

³⁹ <http://www.ndio.se/>

⁴⁰ skriftserie 21

traditionsbärare finns med i boken. Författare är Ann-Charlotte Sjaggo.⁴¹ Bokens budskap är att ortnamnen är en viktig historisk och språklig källa som ger viktig information om hur landskapet nyttjats, hur människor rört sig i området och vilket språk som talats.

Umesamisk barnbok och en kommande verbbok

Sophia Rehnfjell har gett ut barnboken *Gájuoh muv!/Rädda mig!* på umesamiska och svenska. Boken såldes snabbt slut och en nyupplaga är på gång. *Álgguogáhtie - umesamer i samverkan* har dessutom fått bidrag från Språkcentrum och Sámedigges kulturnämnd för att producera en verbbok. Boken kan komma att publiceras under slutet av 2022.

Media och film

Under hösten 2021 sändes tre nya samiska programserier för barn i olika åldrar. Ett av programmen var SVT:s första egna animerade serie *Jassabarnen & Gudagåvan* för barn 7-12 år. Den bygger på samisk mytologi och är på nordsamiska. Marit Kuhmunen Blom har skrivit berättelserna till animationen. Förutom den sändes även realityserien *Hästäventyret* för ungdomar 12-16 år och barnprogrammet *Räven* i tolv avsnitt för småbarn, med fokus på ord och musikvideos.

I barnkanalen sändes under året den sista säsongen av *Hejolojla* där figurerna Räven och Glotten bygger en rymdraket. Under 2021 har SVT sänt barnprogram på alla fem samiska språk. Utbildningsradion/UR play har ett brett utbud med samiska program, programserier och filmer. Program finns på de fem samiska språken och riktar sig i huvudsak till barn i olika åldrar.

⁴¹ <https://septentrio.uit.no/index.php/samskrift>

5. Förbättrat gränsöverskridande samarbete

Sábme är det samiska området i fyra länder. Gränsöverskridande släktrelationer är för många samer snarare norm än undantag. Gränsöverskridande samarbete i Sábme är på många sätt naturligt och ger fördelar för alla inblandade parter. Coronapandemin har försvårat det gränsöverskridande samarbetet de två senaste åren, men med ändrade förutsättningar finns det stora möjligheter att utveckla samarbetet över nationsgränserna. Trots de starkt negativa konsekvenser som pandemin har haft på det gränsöverskridande språkliga samarbetet så kan ändå några positiva händelser under året nämnas.

Rapporter om pitesamiskans och umesamiskans situation

På uppdrag av Sámedigge i Norge har professor Jon Todal tagit fram två rapporter, en om umesamiskans situation och en om pitesamiskans situation.⁴² Bakgrunden är att Sámedigge i Norge 2018 antog ett strategidokument benämnt *Giellalokten/Språklyftet* för hur de samiska språken, inklusive pite- respektive umesamiskan ska stärkas i Norge. Rapporterna beskriver tillstånd, resurser, strategier och aktiviteter för umesamiskt och pitesamiskt språk och rapporterna visar på möjligt samordnande av insatser i förhållande till dessa språk på svensk sida. Ett av Todals konstateranden är att umesamiska och pitesamiska inte är levande språk i Norge utan enbart lever kvar i ortnamn och vissa uttryck. I rapporterna presenteras ett antal förslag på vad som behövs för att revitalisera språken och öka antalet talare i språken.

Gränsöverskridande utvecklingsprogram för lulesamiska och sydsamiska

Sámedigge i Sverige och Norge har under 2021 mötts för att diskutera utvecklingsprogram för syd- och lulesamiska och hur ett samarbete mellan Sámedigge skulle kunna se ut i ett sådant arbete. Sámedigge i Norge har redan påbörjat arbetet med utvecklingsprogram för språken genom *Giellalokten* och har uttryckt önskemål om att Sverige medverkar i processen med framtagande av utvecklingsprogrammen. Programmen är tänkta att utarbetas utifrån språkens olika situation och behov. Bland andra Sámedigge, Språkcentrum, universitet och kommuner behöver samarbeta gränsöverskridande i revitaliseringsarbetet för att nå framgång. Det krävs starka gemensamma strategier och gemensamma handlingsplaner för att en revitalisering ska vara möjlig.

Gränslös samisk utbildning

Nordiskt forum om gränslös samisk utbildning arrangerades fysiskt i Anár, Finland, i december 2021. Omkring 50 personer deltog på plats i Anár och omkring 55 personer deltog digitalt. Finlands undervisnings- och kulturministerium och Sámedigge i Finland var arrangörer, då Finland under året var ordförande i Nordiska ministerrådet och hade som mål att utveckla nordiskt sameskolarbete under sitt ordförandeskap. Forumet syftade till att få en helhetsbild av situationen för den samiska utbildningen i Finland, Norge och Sverige samt att stärka det gränsöverskridande samarbetet kring samisk utbildning. Ett annat mål med forumet var att åstadkomma en bestående dialog mellan ländernas utbildningssamordnare och det samiska samhället.

⁴² Professor Jon Todal, har skrivit rapporterna Umesamisk språk på norsk sida – Situasjonen no og tiltak for framtida samt Pitesamisk språk på norsk sida- Situasjonen no og tiltak for framtida <https://sametinget.no/aktuelt/rapport-om-pitesamisk-sprak-pa-norsk-side.14450.aspx> och <https://sametinget.no/aktuelt/rapport-om-umesamisk-sprak-pa-norsk-side.14476.aspx>

Under forumdagarna så belyste flera föreläsare den samiska utbildningssituationen. Utbildningsminister Anna Ekström invigningstalade och betonade att samisk utbildning är en fråga som förenar det nordiska utbildningsarbetet och att samisk gränslös utbildning innebär ett särskilt ansvar.

Professor Ánte Aikio vid Sámi allaskuvla framförde att en av de stora frågorna är hur man kan stoppa språkbytesprocessen, där språkaktiviteter över landsgränserna och samarbete över generationer kan vara en faktor som övervinner språksplittringen och bromsar språkbyte.

Ulla Aikio-Puoskari, utbildningssekreterare vid Sámedigge i Finland och forskare i utbildningspolitik, belyste vilka rättigheter och skillnader inom språk som finns i Finland, Norge och Sverige och vilken betydelse det har för utbildningssituation i respektive land. Hon konstaterade att samtidigt som det är naturligt för det samiska folket med gränsöverskridande samarbete saknas ett liknande samarbete mellan ländernas utbildningsdepartement och skolansvariga. Vidare framförde hon drömscenariot att få slå samman goda exempel, gemensamma språkliga rättigheter och skolsystem från Finland, Norge och Sverige.

Mikkel-Eskil Mikkelsen, rådsmedlem från Sámedigge i Norge anslöt sig till Aikio-Poskaris dröm och kunde se tydliga vinster med att utveckla en gränslös samisk utbildningspolitik för de nordiska länderna. Mikkelsen föreslog att man från Finland hämtar språkbadsmetodiken, från Sverige hämtar konceptet med sameskolorna och att de ekonomiska resurserna tas från Norge.

Vid Nordiskt forum påbörjades ett förslag för en överenskommelse för utbildningsfrågor på nationell nivå där ett slutdokument som de tre sametingen och de ansvariga för utbildningsfrågor föreslås underteckna. Slutdokumentet ska syfta till fortsatt arbete med att stärka gränslös samisk utbildning även under 2022, då Norge har ordförandeskapet i Nordiska ministerrådet.

Slutord

En samisk vardagshjälte

I slutorden på den årliga lägesrapporten brukar en vardagshjälte framhållas som utifrån sitt engagemang och arbete utvecklar samiskan. I år vill Språkcentrum uppmärksamma Åsa Skum, samisk samordnare i Suorssá kommun. Hennes arbetsfält är både brett och djupt. Kommunen är stor och aktiviteter som Åsa och andra initierar pågår i hela kommunen.

För att få kvalitet och stabilitet i arbetet har Åsa ett årshjul till sin hjälp. Av årshjulet framgår vad och när olika aktiviteter under året skall genomföras, så att mångas behov tillgodoses. Åsa har funktionen som en slags spindel i nätet och påminner politiker och tjänstemän om kommunens åtaganden som samisk förvaltningskommun. Hon har ett brett nätverk av samarbetspartners som till exempel sameföreningen, renskötsel företag och kommunala verksamheter. Åsa initierar och stödjer initiativ inom förskola, äldreomsorg, internutbildning av personal, kommunal skyltning på umesamiska, kurser i samiska för föräldrar och genomföranden av kulturaktiviteter.

Med fantasi och engagemang har hon bjudit in till en rad kulturaktiviteter och finner de mest olika teman som kan engagera samerna lokalt och i närområdet. I hennes årshjul ingår att ordna samisk vintervecka respektive sommarvecka inklusive samisk kulturhelg. Vidare anordnar hon samiskt nationaldagsfirande, månatlig servering av samisk mat på äldreboendet, samiska språkkurser och samordnar deltagare i den samiska samrådsgruppen.

Det finns idag ingen samisk avdelning på det särskilda boendet i Suorssá. Dock finns "samesyrrorna", vårdanställda som arbetar med inriktning mot de äldre och som får utbildning i samiska via Sámij áhpadusguovdásj. På äldreboendet serveras även regelbundet samisk mat och träffar hålls på teman som minnen, språk och gemenskap.

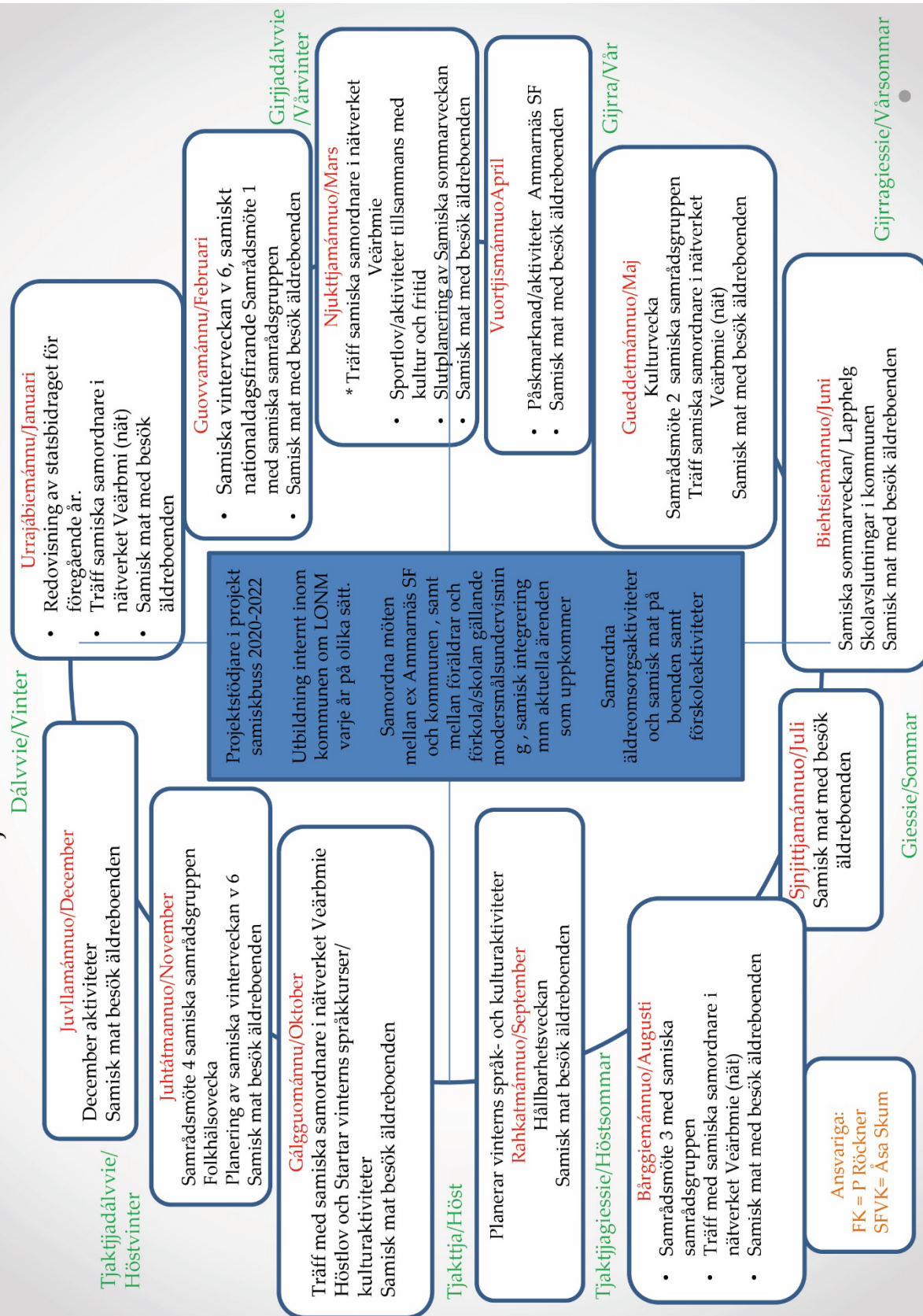
I Suorssá kommun finns fyra förskolor. Ingen av förskolorna är en samisk förskola men där finns samiska barn med syd-, ume- och nordsamisk bakgrund. Förskolorna har i olika grad insatser för de samiska barnen och har försökt skapa och hitta samiska miljöer för förskolebarnen. Svårigheten med att hitta samisktalande personal delas med andra kommuner, kanske speciellt eftersom det i Suorssá handlar om tre samiska språk.

Veärbmie är ett nätverk av åtta kommuner i Norr- och Västerbotten där Suorssá ingår. Veärbmie träffas regelbundet för att samverka och gemensamma arrangera. Under hösten 2021 ordnade till Veärbmie tillsammans med Språkcentrum en förskolekonferens i Ubmeje. Ambitionen är att inom nätverket framöver arrangera föreläsningsserier och låta översätta texter och böcker till samiska.

Åsa arbetar vidare och i framtidsplanerna ingår ungdomsträffar samt mer samarbete med samebyarna till exempel i fråga om kurser i slakt och mötesteknik. Åsas styrka ligger i engagemanget och bredden med kombinerade språk- och kultursatsningar som engagerar många kommuninnevånare.

På nästa sida finns årshjulet som Åsa Skum gjorde för sin verksamhet 2020/21.

Årshjul -kvalitetsarbete 2020-2021

Källa: Åsa Skum, minoritetssamordnare Suorssá kommun.

BILAGA 1. ORTNAMN PÅ SAMISKA

Att de samiska ortnamnen används och är synliga är en viktig del i den språkliga revitaliseringen. Även i år används de befintliga samiska ortnamnen i rapporten. Deras motsvarighet på svenska/norska visas i tabellen nedan. I rapporten används i år det pitesamiska Sámedigge för Sametinget (förutom i en del citat etc.) och Sábme för Sápmi.

Platser är förbundna både fysiskt i landskapet och mentalt genom berättelser, det vill säga genom språket. En plats har en mening, en historia och inte minst ett namn. Ortnamn är viktiga för identiteten och vårt behov av att känna hemmahörighet och trygghet. Ortnamnen bekräftar att det samiska språket är viktigt i samhället. Då de används sänder de en viktig signal om språkets status, och inte minst är det betydelsefullt för de uppväxande generationerna. Vägs skyltar och andra skyltar på samiska utgör för små barn "den första samiska läseboken".

Tabell över samiska ortnamn som används i rapporten:

<i>Ortnamn på samiska (syd-/ume-/pite-/lule-/nord-/enaresamiska, beroende på ort)</i>	<i>Motsvarande benämningar, i förekommande fall, på svenska/norska</i>
Anár	Enare, Finland
Árjepluovve	Arjeplog
Árviesjávrrie	Arvidsjaur
Bïenjedaëlie	Funäsdalen
Bïerje	Berg (Bergs kommun)
Dearna	Tärnaby
Gárasavvon	Karesuando
Gávtjávrrie	Ammarnäs
Giron	Kiruna
Guovdageaidnu	Kautokeino, Norge
Herjedaëlie	Härjedalen
Julevu	Luleå
Jáhkâmáhkke/Dálvvadis	Jokkmokk
Kraapohke	Dorotea
Kråavvan Luspïe	Krokom
Lïevenge	Levanger, Norge
Lïksjoe	Lycksele
Lusspïe	Storuman
Mááláge	Malå
Plassje	Røros, Norge
Romsa	Tromsø, Norge

Sjeltie	Åsele
Sjædtavaellie	Sundsvall
Staare	Östersund
Straejmie	Strömsund
Stuehkie/Stockhoalbma/Stockhoalmma	Stockholm
Suorssá	Sorsele
Ubmeje	Umeå
Váhtjer/Jiellivárre	Gällivare
Vualtjere	Vilhelmina
Vyöddale	Vindeln
Ååre	Åre
Älvdaelie	Älvdalen